

Knjiža 8.

Življenje in svet

9. šteč.

Ljubljana 29. avgusta 1930.

Leto 4.

Elo Justin: »Morje« (lesorez)

Čudeži brezzračja v elektriki

Zanimiva izvajanja Johna W. Hammonda, vodje raziskovalnega laboratorija ameriške G. E. C.

Ako čitajo v San Franciscu naslovno stran časopisa, ki je bil pred dvema urama natisnjen v New Yorku, ako priljubljeni operni pevec s pomočjo svetlobnega žarka proizvaja godbo in odmeva njegov glas hkrati na vseh koncih sveta, ako se Avstralija po telefonu razgovarja z Angleško in se inženjerji pogovarjajo, kako bodo izkoristili vodne moči Tihega oceana v prid industriji severnih pokrajin Zedinjenih držav, začne modrijanski meščan naše ultramoderne dobe vpraševati: »kako pa vse to gre?« Odgovor je zanj seveda skoz in skoz mističen, zakaj navadno se glasi: »To je vakuum, brezzračni prostor, — vse gre na vakuum.«

V brezzračju! Kaj pa prav za prav more biti v brezzračju, v vakuumu, ki se definira kot prazen prostor, v katerem ni niti zraka? Saj to je nezaslišano, naravnost omotično — kaj ne? No, proza je v dvajsetem stoletju bolj fantastična od vsakršne poezije, ker je je sama resničnost. In mož, ki je prvi izrekel paradoks, da »vakuum mora nekaj vsebovati« — njegovo ime je doktor Willis R. Whitney, ravnatelj raziskovalnega laboratorija General Electric Company v Zedinjenih državah in vodi institut, čigar naloga je, da napravi resnico fantastičnejšo od najbujnejše fantazije.

Majhne, neznatne steklene cevke, katerih vsaka vsebuje nekoliko tistega »niča«, ki mu pravimo »vakuum«, so omogočile čarovnijo, da se je cela stran velikega dnevnika v pičlih treh urah reproducirala na nasprotni strani ameriške celine in da se je admiral Byrd z Nove Zelandije lahko »z obličja v obličje« pogovoril s svojimi doma ostalimi prijatelji v Zedinjenih državah, čeprav ga je ločilo od njih 9000 milj morja in kopnine. Slični »brezzračni izumi« merijo toploto in svetlobo zvezd v najbolj oddaljenih kottičkih vseмирja in velikosti najmanjših predmetov na zemlji, oni varujejo hiše in stanovanja pred vlomi, ropi in ognjem, prižigajo sami od sebe luči, ko se stemni, uprav-

ljajo železniške signale, nadzorujejo električne motorje, zaganjajo kompase na ladjah in zrakoplovih in vrše še neštete druge posle. S pomočjo vakuumu je človeku uspelo, da lahko prenaša koncerte, opere in druge slične prireditve v najbolj oddaljene kraje, ne da bi mu bilo treba uporabljati kako napeljavo, da lahko pošilja vesti v nepristopne in popolnoma osamljene kraje in še celo bolezní se dajo zdraviti s tem tajinstvenim vakuumom. Vsakokrat, kadar človek doma prižge električno luč, se nevede zanaša na vakuum. Na milijone kubičnih metrov svetlobodarne praznine se noč za nočjo praktično izkorišča po vsem svetu.

Dandanašnji se zdi že tako premleto: govoriti o »čarovnikih znanosti«. No, čim bolj se ta fraza premlewa, tem večje čudeže dela znanost. Ustvarjati nekaj iz nič, je konkretni posel naših dni, kajti iz vakuumu, iz nič — je prišlo že več čudežev, kot jih je kdaj pričaral kak čarovnik iz svojega cilindra.

Raziskovanje bistva vakuumu je za znanost silno široko in hvaležno polje udejstvovanja. Izven znanstvenega sveta je prav malo ljudi, ki bi si mogli predstavljati prostor, v katerem ni ničesar, nobene materije, celo one plinaste snovi ne, ki se ji pravi zrak. Zaradi tega so tudi prvi znanstveni čarovniki, ki so delali svoje »trike« z brezzračjem, želi med ljudstvom neizmerno občudovanje. Klasični poskus Otona Guerickea z dvema votlima polkrogla je bil dogodek, ki je ostal ljudem še dolgo let v spominu.

Guericke je bil magdeburški župan in eden pionirjev na polju elektrike. Med njegove izume spada tudi zračna črpalka, s katero je lahko iz votlih posod precej izdatno odstranil zrak. Sto odstotnega vakuumu seveda ni mogel doseči, pač pa zadosti razredčen zrak za nekatere prav zanimive poskuse. Lepega dne — bilo je l. 1664. — je obiskal cesarja Ferdinanda III. S seboj je pripeljal 16 konj v dveh pripregah, nekaj hlapcev in polno čudnih priprav.

Cesarju je pokazal dve votli bakreni polkrogli, ki sta se z ostro izbrušenima robovoma tesno prilegali druga na drugo. Med nje je položil z voskom in oljem prepojen usnjen kolobar, tako da sta se krogli zrakotesno držali skupaj, toda brez vsakršnih mehaničnih vezi. Nato je s svojo črpalko razredčil v krogli preostali zrak skozi stransko izvrtino, ki se je neprodušno zapirala s pipico. Ko je bilo to narejeno, je pred vsako polkroglo — ki sta imeli seve močne kljuke — vpregel polovico konj, ki so na dano znamenje potegnili vsak v svojo stran. No, najsi je živina še tako vlekla, krogli se nista hoteli več razdružiti. Krogla je ostala kakor da bi bila cela. Cesar je bil nemalo začuden in ni mogel verjeti, da ju drži skupaj zgolj vnanji zračni pritisk, ki mu razredčeni zrak v krogli ne more več držati ravnotežja.

Nekaj stoletij pozneje so se ljudje smejali Edisonu, ko je hotel napraviti električno svetiljko. V neštevilnih kritikah so izražali dvom, da bi se dal v stekleni hruški napraviti tak vakuum, kakor ga zahteva žarilni locenj, da prenašlo ne pregori. Samo učenjak William Crookes, ki se je sam bavil z isto rečjo, se je na vprašanje: ali bo mogel Edison doseči zadosti visok vakuum,

kratko in jedrnatno odrezal: »Takega vakuuma se lahko naredi na tone!« In od tistega časa se res izdeluje na tone, ker mora biti v vsaki žarnici.

V naslednjih važnih izumih na polju vakuuma so se posebno odlikovali Milikan, J. J. Thomas, Fleming, De Forest in Langmuir, ki so se vsi izšolali v poskusnem laboratorijskem delu. Njih dela so slednjič dovedla do današnjih modernih vakuumskih cevi, ki se že danes uporabljajo v neštnevilne namene in ki jih čaka še sijajnejša bodočnost. Radio, ta najpopularnejša pridobitev naše dobe, je zgolj njih zasluga.

Po svetu je dandanašnji na milijone vakuumskih cevi, največ seveda v obliki elektronk za radio. V njih je vakuum popolnejši kot kdajkoli poprej. Zračne črpalke iz njih tako temeljito posrkajo zrak, da ga od 700 milijonov delcev ostane komaj še eden. Navzlic temu pa to še ni popolno brezžračje, čeprav bi se vsako živo bitje v njem mahoma zadušilo — če bi imelo čas, če ne bi trenutno eksplodiralo v solnčni prah.

Tako se razvija doba elektrike, v kateri živimo, na prav čudovit način. Bolj in bolj vidijo učenjaki v elektriki, v teh nepojmljivih neskončno majcenih elektronih, začetek in konec vesoljstva. In če je to res, potem doba elektrike

*Zvočni film zmaguje
Slika kaže napravo zvočnega filma za domačo uporabo*

nikoli ne bo minula, pač pa bo preživljala različna razdobja, nekako tako, kakor je preživela naša zemlja različne geološke ere. Magnetično električna doba je n. pr. že za nami in sedaj živimo v vakuumsko električni epohi. Morda bo tej sledila atomsko električna doba, ki jo bo pozneje zamenjala kozmično električna doba, ki bo pomagala človeku prisvojiti si ogromne, še

neznane sile vsemirja. V tej dobi bodo ljudje nedvomno že lahko letali na zvezde. Imeli bodo svojega medplanetarnega Lindbergha, ki ga bodo pošiljali oznanjat »dobro voljo« na Mars, na Jupiter ali na Venero. Fantastično? Morda — toda proza je dandanašnji fantastičnejša od poezije, v bodočih letih pa bo še neizmerno bolj.

Kaj smemo jesti

O svetovno znanem zdravniku profesorju Gersonu, ki zdravi s preureditvijo prehrane celo vrsto bolezni predvsem jetiko, smo že mnogo pisali. Tukaj podamo še podrobnosti o raznih škodljivih, dovoljenih in priporočljivih jedeh po njegovi metodi zdravljenja.

Najbolj ima piko na sol, katere omejitve že sama po sebi zdravi migreno, poapnelost žil, revmatizem, padavico in mnogovrstne kožne bolezni. Svojim bolnikom profesor Gerson prepoveduje:

Sol, tobak (tudi ena sama cigareta je prepovedana, ker moti zdravljenje). Alkohol (izjema: vermut, malaga, konjak na predpis zdravnika). Kava (izjema: črna kava kot srčno krepilo na predpis zdravnika). Čaj (pelinov čaj in slični proti prebavnim motnjam na zdravnikov predpis). Voda, sodavica, limonade in vse slatine. Juhe, tolčena smetana. Poper, kis, gorčica in dišave za juho. Vse konzerve. Nasoljeno, prekajeno, konservirano meso: šunke, klobase itd. Nasoljene, prekajene ribe: sardine, sardele, lososi, kaviar. Slan kruh, bel kruh, potice, slaščice, čokolada, kakao. Slani siri (vsi razen skute). Sladkor (izjema: kakih 20 gr na teden za praznik). Med (s posebnim dovoljenjem do 50 gr na teden).

Dovoljeno je: mleko (dnevno kozarec ena petina litra), sirotka, jogurt, kefir. Moka, riž, in drugi močni izdelki. Meso in ribe enkrat na teden za praznik. Krompir. Neslan kruh. Grahamov kruh itd. 40—150 gr na dan). Ovsena kaša. Jajčne jedi in pudlingi.

Priporočja pa: sadje, južno salje, mandeljni, orehi. Zelenjava s svežim maslom ali oljem v lastnem soku dušena, brez sladkorja in brez moke. Solate in paradižniki brez kisa. Dnevno

3 rumenjake, najbolje z limonovim ali pomarančnim sokom. Kar se da veliko sirovih rastlinskih sokov, po predpisu pripravljenih, počasi požirkoma piti. S

Zdravnik dr. Gerson

tremi kozarci začeti in stopnjevati med zdravljenjem na šest do osem kozarcev. Sadnih sokov tri kozarce na dan.

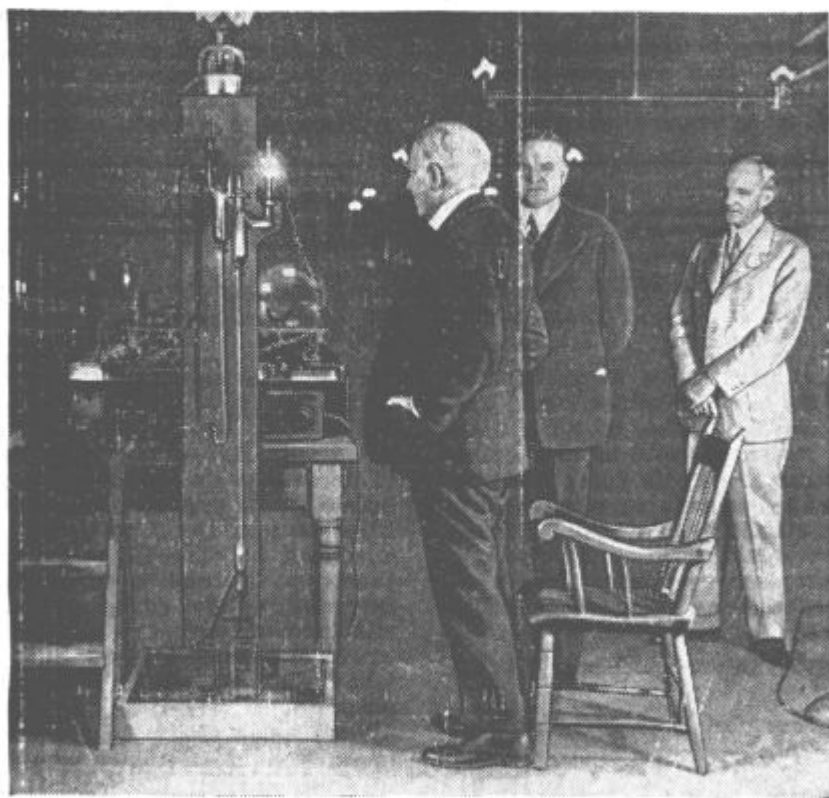
Dr. Gerson trdi, da mora vsa bolnika, ki se drži teh navodil pod zdravniškim vodstvom prav tako ozdraveti, kakor pri njem samem. Če pogledamo prepovedane jedi, vidimo, da so prepovedana vsa ostra in dražljiva jedila, vemo pa iz vsakdanje izkušnje, da vedno več koristi kakor škoduje, če se jih ogiblremo. Uspeh Gersonove dietetike je torej prav naraven.

Mrzla luč

Veliki ameriški izumitelj Edison navzlic visoki starosti še vedno z mladeniškim zanosom snuje nove velikopotezne načrte.

Cez poletje si je Edison privoščil samo pet tednov odmora in je prebil svoje kratke počitnice v svoji vili ob morju. Toda celo med odmorom se ni popolnoma odtrgal od svojih laboratorijev v Menlo-parku, marveč je sprejemal svojega asistenta, ki mu je moral poročati o tekočih stvareh. Sedaj je sivolasi izumitelj

buje ta rastlina kavčug, je bilo že poprej znano, toda pred Edisonom ni prišlo nikomur na um, da bi jo začel industrijsko izkoriščati, čeprav uspeva lažje kakor večina drugih važnih industrijskih rastlin. Lahko jo je tudi sejati, vrhu tega pa ima še večletno koreniko. Edisonu je že uspelo zasejati v Ameriki prave nove kavčugove plantaže in misli, da je s tem njegovo delo v tej smeri zaenkrat zaključeno. Pravi, da bi se dali slični kavčugovi nasadi urediti tudi v Evropi. (Glej

Edison v svoji stari delavnici, kjer je shranjena njegova prva žarnica. Poleg njega predsednik Hoover in Henry Ford

spet v svoji priljubljeni delavnici, kjer dela po 8 do 10 ur na dan, kakor že desetletja.

Kot svoj najvažnejši izum po vojni smatra Edison pridobivanje umetnega kavčuga iz nove kavčugove rastline, ki jo je sam odkril. To znamenito rastlino — *Artemisia Argentala* — je našel eden njegovih sotrudnikov v Mehiki. Da vse-

»Edison o bodočnosti civilizacije«, 2is, knjiga 7, str. 326.)

Med najvažnejše tehniške naloge bodočnosti prišteva Edison izum »mrzle luči«. Ta problem, s katerim si tehniki že od nekdaj belijo glave, do danes še ni pokazal nobene praktične rešitve. Svetilna telesa, ki se dandanašnji uporabljajo, imajo vsa — tudi najpopolnejša —

neko kapitalno napako. V vseh se namreč del razpoložljive energije pretvarja v toploto, ki je za razsvetljavo seve čisto nepotrebna, to se pravi: električna žarnica se bolj greje, mesto da bi bolj svetila. To dejstvo se vidi na prvi mah nevažno, v resnici je pa velikanskega gospodarskega pomena, zakaj vse današnje svetiljke delajo negospodarno, ker zapravljajo velike množine energije. Mrzla luč bi bila neprimerno bolj ekonomična, ker bi šla vsa energija zgolj v svetlobo. V prirodi poznamo vire mrzle svetlobe, toda tehniki do danes ni uspelo, da bi jih mogla posnemati. To je posebna umetnost, ki se ne da ponarediti. Gre namreč za tako zvano animalično svetlobo, ki jo izžarjajo nekatera živa bitja, zlasti žuželke (kresnice) in nekatere vrste globokovodnih rib. Izza poskusov Francoza Duboisa in dunajskega raziskovalca Molischa, ki se je posebno mnogo bavil s

svetlobnimi bakterijami, je znanost o tej animalični svetlobi precej dobro poučena. Svetloba omenjenih živih bitij je res mrzla, potrebuje minimalno energijo, ki pa se popolnoma izrabljuje.

Kakor rečeno, je bilo dolgotrajno prizadevanje, da bi človek po naravi posnel svoja umetna svetila, zaman. Edison pravi, da so bili vsi poskusi v tej smeri že v temelju napačni, da je pogrešeno iskati rešitev tega vprašanja pri kresnicah. Dva njegova asistenta skušata priti sedaj na cilj po čisto drugačni poti, katere smernico je on sam določil. Poskusi so šele v začetnem stadiju, vendar pa Edison upa dočakati njih zaključek in rezultate, čeprav se bodo pokazali šele čez nekaj let.

Mož, čigar genij je daroval človestvu električno luč, bo morda to luč res še pritiral do skrajne popolnosti, do mrzle svetlobe, ki jo svet tako težko pričakuje.

Na Balih

Dr. Philip Krämer je nedavno priobčil obilo ilustriran potopis »Umirajoči otoki«, iz katerega vam ponašim slovesnost spolne godnosti na iztočnem otoku.

Ko pohajkujem skozi Gjanjar, da bi šel nekoliko k reki opazovat kopalce, mi udarijo gamelanski zvoki na uho. Prihajajo s stranskega pota poleg knezovega purija. Stopaje za njimi najdem ljudstvo zbrano za slavnost. Barong, sveti tempeljski zmaj, pleše. Bilo je tako, kakor sem že videl po drugih vaseh. Vprašal sem: »Imate danes samo baronga?«

»Ne, dečki in mladeniči hočejo še kri žrtvovati.«

Tako sem obstal, zagozden v množico.

Smrtna čarovnica se je pojavila nasproti barongu. Rajajoč ga je napadala, mu grozila, ga hotela zadaviti. Pred njo je bilo treba baronga ščititi. Gamelan je trdo, divje donel. Dečki in mladeniči, domala nagi, opojeni z omamljivimi mešanicami, so skakali med borilci, skakutali vpijoč in vihteli svetla bodala proti nestvoru. Dečki so pri tem tulili in se tresli po vseh udih od razburjenja. Vešča se nikakor ni dala pregnati, vedno znova je napadala baronga. Podoba je bila, da jo kričanje le še bolj podžiga. Šklepetanje

barongovega gobca je bilo skoro brez učinka.

Toda kri! Kri je prav poseben sok! Kri rešuje. Kri odreši od hudega. Kdo bi daroval svojo kri za baronga? Vsi hočejo to. Že dneve in dneve nestrpnost hlepé po tem. Dečki zorijo za ženitev, mladeniči pa obnavljajo zveze z božanstvom. Globoko se sklanjajo vznak in vrešče, njihovi mladostni životi tvorijo čudovito prožne mostove. Proti prsim so si naperili kri se, da se jih lahko dotikajo. Ali se pošast neče umakniti, še zmeraj ne? Mar dvomi o njihovi trdni volji? Je li nemara vse to zgolj videz? Gledalce spreleti zona in srepa strast. Zdaj! Zdaj! Zeuske omedlevajo. Prvi mladenič zabode. Kri sikne. Pričujoči žejno in željno priskočijo, da bi srebrnili kapljo tekočega vrelca. Izérpanca, ki še vedno rjove, kakor bi hotel odpoditi bese, odnesejo spoti. Duhovnik si daje opraviiti okoli njega, na rano mu prilepi posvečeno cvetico, ki sedaj krasi nedrja liki pečat božanstva.

Drugi se prereže, z besnečim kričanjem, nato cela skupina. Vešča zbeži premagana. Tu ležé upehani na tleh, mehki zvoki gamelana jih božajo. Ču-

tijo bližino svečenika, ki jih škropi s cvetlico, sipajoč posvečeno vodo po njih. Poljub neba čutijo na svojih grudih in se smehljajo. Polahko se vračajo na to zemljo, vsi pokleknejo pred otetim barangom in moliijo. Somrak nastopa. Hitro sedaj v svečani spreved, pa z rešenim barangom prepeva je čez polje, da jih blagoslovi z bujno rodovitnostjo, in tjakaj v sosednjo selo k prijateljem. Tudi ti naj se udeležijo skupnega veselja. Do blizu sela grem z njimi. Spreved se vzpenja v klanec.

Solnce je pravkar zatonilo in nebo gori v rumenem ognju. Tedaj se je zgodilo, da je veriga romarjev prispela na bribec in kot pojoča Vajangova silhueta — tako krasna, kakršne še nisem videl — nekaj trenutkov stopala po slemenu, zatem pa izginila v onostransko dolino, kakor da jo je nevidna roka potegnila v čaroben prepad svetlobe.

Petje je lahko donelo ter izzvanjalo. Stojim in solze so me premagale.

(N K)

== Milijoni v smeteh ==

Kovine iz odpadkov — Hiše iz žlindre — Para in elektrika iz smeti — Dragocenosti v dimu — Svetilni plin iz kanalov in greznic

V modernem gospodarskem življenju ni odpadkov, s katerimi bi ne vedeli kaj početi. Moderna tehnika jih ume izkoristiti do skrajnosti. Celo nesnago iz greznic in kanalov zna obrniti v denar. V industrijskih državah pomeni izkoriščanje odpadkov že prav donosno gospodarsko panogo, veliko industrijo z najmodernejšimi tehničnimi pripomočki in armado delavstva.

Jalovo kamenje iz rudnikov se kopiči v velikanskih zasipih, tako zvanih jalovicah. Tekom desetletij in stoletij so ljudje nasuli že cele gore. Nekatere jalovice so poraščene s travo in drevjem, na njih so polagoma nastale cele vasi, katerih imena pričajo, da so zrastle na nasutem svetu. Posebno velike jalovice so krog bivših rudnikov za kovine. V starih časih so izkoriščali rude prav površno. V starih jalovicah se najde še polno niklja, kositra, kobalta in drugih kovin, ki jih včasih niso umeli dodobra izločiti. Dandanašnji pa so začeli vse take stare rudniške jalovine skrbno preiskavati in izkoriščati ostanke kovin. V ta namen so bili izumljeni popolnoma novi tehnični postopki, ki dopuščajo, da iz odpadkov dobljene kovine lahko tekmujejo s proizvodi pravega fužinarstva. Po vsem svetu se predelava sedaj že milijone ton jalovine na leto, pa še vedno nastajajo novi slični obrati. Pet odstotkov cinkovega oksida dobivamo sedaj iz nekdanjih odpadkov, pa tudi jalovine drugih rud dajejo upoštevanja vredne množine kovin.

Med nevšečne odpadke, ki jih včasih niso vedeli prav obrniti, spada tudi premogova žlindra, to so nezgorljive primese premoga, ki ostajajo v kuriščih in med pepelom. Ta žlindra je postala sedaj podlaga celi vrsti novih industrij. Najprvo skušajo iz nje odbrati premog, kar ga je še ostalo vmes, potem jo pa po večini predelajo v zidake, v nekakšno opeko, ki je prav dobra za zidavo. V ta namen žlindro zdrobe, pomešajo s posebnim lepilom in stiskajo v kvadraste kalupe primernih oblik in velikosti. V krajih, kjer ni toliko ilovice za opeko kakor n. pr. pri nas, so iz žlindre opeke sezidane že cele vasi. V najnovjšem času delajo iz žlindre tudi že cement.

Kaj pa smeti? Vsi vemo, kako kočljivo je pospravljanje in odvažanje smeti: vsakodnevnih odpadkov tisoč in tisoč gospodinjev zlasti po mestih, kjer se je treba razen drugega brigati tudi za zdravstvene predpise. V bližini velikih naselbin cvete po smetiščih že od nekdaj svojevrstna mala obrt: siromašni ljudje iščejo po njih steklovino, cunje, pločvino, kovinske predmete in drugo, kar je še mogoče kako porabiti in za kar plačajo cunjarji skromne pare. Ta umazana obrt pa ni samo nezdrava, marveč tudi ne »nese« in kar je glavno, smetišč se na ta način ne moremo iznebiti.

Velika mesta si pomagajo na ta način, da smeti sproti sežigajo. V ta namen so potrebne velike sežigalne naprave, ki pa lahko ekonomično obratujejo samo, ako imajo od smeti kaj dohodkov, zakaj sežiganje zahteva velike stroške. Smeti sa-

me ne gore, ako ni vmes zadostne množine premogovih in lesnih odpadkov, papirja in drugih gorljivih snovi, ki razvijajo pri sežiganju potrebno toploto. Zaradi tega se izplača sežiganje smeti samo v krajih, kjer se v gospodinjstvih uporablja za kurjavo v pretežni množini premog. Zlindra, ki nastaja pri sežiganju, se zaradi izredne trdnosti predelava v kocke za tlakovanje cest. V Kölnu n. pr. dobivajo na ta način vsak dan za skoro četrt milijona dinarjev tlakovalnega materiala. Razen tega pa se nastala toplota pritegne za proizvajanje pare, ki jo uporabljajo v centralnih kurjavah, kopališčih in velikih rastlinjakih. Kakor vidimo, smeti tedaj nikakor niso za v smeti.

Velika nadloga je tudi dim, ki zlasti v velikih industrijskih krajih nevarno okužuje ozračje. Dim in plini, uhaajoči iz visokih peči, kjer se topi ruda, so strupeni za ljudi in rastline. Zaradi zračne vlage nastaja v teh plinih žveplena kislina, ki neprijetno žge v pljučih in razjeda rastlinske stanice. Zaradi tega se plini visokih peči sedaj že pri vseh topilnicah očiščujejo žvepljenih plinov, ki dajejo v žvepleno kislino pretvorjeni, važno surovino za neštete kemične obrate. Tudi silno nadležni plini tako zvanega superfosfata, ki ne razjedajo samo rastlinskega in živalskega staničevja, marveč naceenjajo celo zid, steklo in kovine, se sedaj prestrezajo in izkoriščajo. Ne morda iz zdravstvenih ozirov, pač pa zaradi dragocenih kemikalij, ki jih je mogoče dobivati iz njih.

Nesnaga zbiralnih kanalov že dolgo služi v koristne namene. V nekaterih velenostih se stekajo kanali in posebne čistilne bazene, odkoder črpajo usledlo blato na nalašč za to odmerjen svet kot gnojilo. V gosto naseljenih krajih pa ta reč ne gre zaradi smradu. Čistejše je, ako se blato ne pusti gniti in razpadati na prostem, marveč v zaprtih prostorih, kakor imajo urejeno nekatera mesta. Pri trohnenju se razvijajo plini, zlasti gorljivi metan ali močvirski plin, ki je brez duha in ima večjo kurilno moč od svetilnega plina. V Essenu kurijo tako dobljeni plin pod kotli elektrarne, ki s svojim tokom ne žene samo vseh strojev čistilne naprave, marveč napaja tudi del mestnega električnega omrežja.

V gosto obljudenih krajih, kjer se vode, ki morda tečejo skozi, ne smejo preveč onesnažiti, so take čistilne naprave neobhodno potrebne. V Ameriki izkoriščajo iz njih dobljene kanalske pline

v eksplozijskih motorjih, ki oskrbujejo cele tovarne s pogonsko silo.

Posebno mesto med sličnimi napravami pritiče podjetjem za čiščenje od premogovnikov onesnaženih voda. V nekem takem podjetju so lani »pridelali« 250 tisoč ton premogovnega blata, ki so posušenega iznova pokurili.

Še nešteto drugih odpadkov se dandanašnji smoteno izkorišča. Da se iz slame izdeluje papir, je stara reč, toda pridobivanje redilnega hraniva za živino iz lesnih oblancev, je najnovejšega datuma.

Izkoriščanje odpadkov je vobče ena najznačilnejših potez naše dobe, ki povsod stremi za racionalizacijo.

Čitalni aparat za slepce

Neki ruski znanstvenik je izumil duhovit aparat, ki omogoča slepcem čitanje vsakovrstnih knjig in spisov z navadnim tiskom odnosno pisavo. Priprava sestoji v bistvu iz svetlobnoelektrične celice, kakršne se uporabljajo za električni prenos slik in v novjšem času tudi za reprodukcijo glasov pri zvočnih filmih. Z žarkom svetlobe, ki vpadajo skozi to celico, lahko otiplje slepec na tiskovini črko za črko in vrsto za vrsto s tem, da pomika aparat na poprej nastavljenem vodilu sem ter tja. Vsaka črka, ki jo zadene svetlobni žarek, sproži v celici krajši ali daljši impulz električnega toka, ki je strogo odvisen od njene oblike, tedaj pri vsaki črki drugačen. V telefonu, ki ga vzbujajo ti tokovni sunki, se čujejo značilni odsekani zvoki, ki se jih slepec kmalu nauči spoznavati za odgovarjajoče črke. Novi čitalni aparat bo za slepce nedvoumno velik blagoslov, ako bo tudi v praksi deloval tako gladko kakor v teoriji.

Atlantide nikoli ni bilo

Učenjak svetovnega slovesa prof. Coussin je napisal izčrpno studijo o vsem, kar vemo in domnevamo o legendarnem izginulem svetu Atlantide. Njegova razprava je objektivna in zato tem bolj uničujoča. V njej obdelava najprvo vse teorije »atlantologov, atlantofilov in atlantomanov« ter ugotavlja nazadnje, da po njegovih raziskavanjih in dognanjih Atlantida nikoli ni mogla eksistirati, da je bila vselej izven prostora in časa. Ne vda pa se se iluziji, da bi s to, po njegovem prepričanju nesporno ugotovitvijo, razpršil nadaljnje fantaziranje atlantomanov, ki se nikoli ne bodo pustili oropati svojih lepih sanj. V svoji knjigi navaja med drugim tudi izrek, ki ga zgodovina pripisuje Aristotelu, da je bil namreč le »Plato tisti, ki je Atlantido pričaral iz morja in jo pustil zopet izginiti v njem...«

== Zrakoplov in letalo ==

Odlični švicarski letalec Walter Mittelholzer se je udeležil v času med 8. in 11. julijem kot gost poleta na Spitzberge. V naslednjem podaja razliko med zrakoplovom in letalom.

V nasprotju z letalcem, za katerega pomeni start težko obloženega letala odgovorno nalogo, ki zahteva največje pozornosti in zaradi česar se letala dvigajo podnevi, ko je nebo čisto jasno, se dviga zrakoplovec s svojim velikim, s plinom napol-

startajo zrakoplovi opolnoči ali vsaj v zelo ranih jutranjih urah. Vsaka daljša vožnja se začne v tem času, zlasti še, ker je treba vzeti s seboj kar največ mogoče plina. Na poletu čez severne dežele je naložil »Zeppelin« za 100 ur vožnje bencina, olja in pogonskega plina. Vsako uro je porabil za povprečno progo 100 km: 450 kg bencina, 40 kg olja in 230 kubičnih metrov plina.

Če se ladja preleno dviga, napajajo motorje najprej s težkim bencinom, kar traja vse dotlej, dokler zrakoplov ne pride v ravnotežje tako visoko kakor želijo. Zrakoplov namreč postaja s trošenjem bencina lažji in se venomer dviga. Čim pa se ustali v zaželeni višini, se jame uporabljati kot pogonsko sredstvo namestu težkega bencina lahek pogonski plin, s katerim teko stroji dokler je le mogoče. Z višinskim krmilom se dajo obvladati manjše višinske razlike. »Grof Zeppelin« se lahko dvigne največ 2700 m visoko. Pri spuščanju k zemlji mora izpuščati vodik, a s tem izgubi del dragocene nosilnega plina. To je bil eden glavnih vzrokov, zakaj smo leteli večji del našega pota nizko nad morjem.

Navigacija zrakoplova sliči navigaciji pomorske ladje in temelji v prvi vrsti na načelih kompasa. S karte se posnamemo natančne smeri, s pomočjo posebnega instrumenta se pa določi vsakokratno zanašanje po stranskih vetrovih, s čimer je mogoče vselej točno nadzorovati smer vožnje. Brzina vožnje se da pri solncu določiti po senci, ki jo meče zrakoplov na zemljo. S sekundno uro se natanko odmeri čas, v katerem preteče senca zrakoplova kako poprej izbrano markantno točko na zemlji. S pomočjo tabele se na ta način lahko določi vsakokratna, od vetrov in sile motorjev zavisna vozna hitrost. Ker razvija »Zeppelin« največ 110 km brzine na uro, napreduje pri trajnih, močnih protivetrovih, ki često dosežejo 60 km na uro, le počasi. Nič hitreje kakor avtomobil ali železnica. Vodnik zrakoplova mora torej na podlagi vremenskih kart, ki jih sproti rišejo na krovu, skrbno pretehtati, če ne bi bil boljši in ugodnejši ovinek okolu ozračja visokega ali nizkega tlaka kakor direktna pot. Skoro na vseh daljših

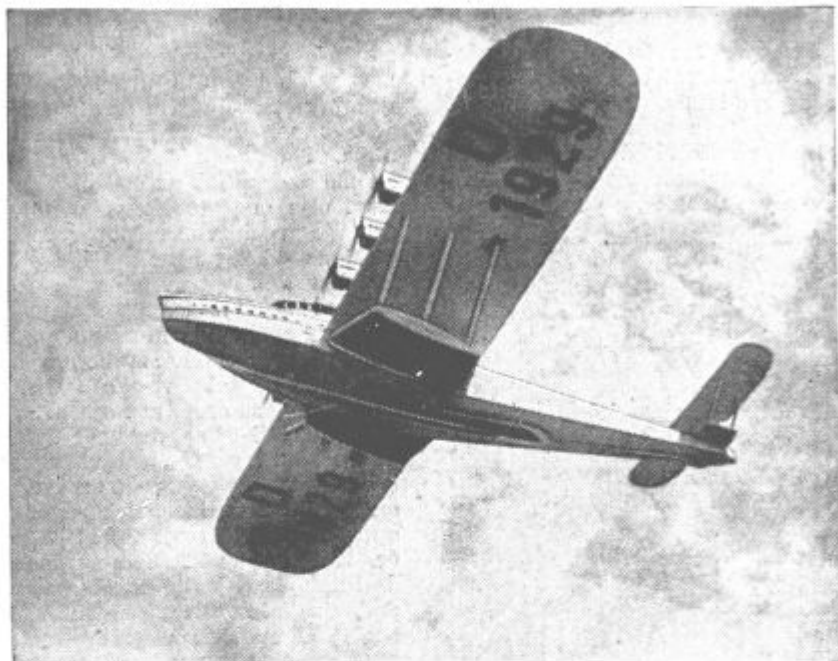
Walter Mittelholzer

njenim zrakoplovom rajši ponoči. Čim težje je letalo, tem daljša je zaletna proga na tleh, tem bolj trpita stroj in letališče.

Vse drugače je pri zrakoplovu. Malo pred startom ga v lopi stehtajo. Njegove prekate za plin polnijo tako dolgo za vodikom, dokler ne pokaže tehtnica primernega vzgona; z drugimi besedami: dokler zrakoplov ne postane lažji od zraka. Čim hladnejše je ozračje, tem več vodika se lahko spravi v plinske celice, tem lažje premaga zrakoplov toplotne razlike, in se drži v zraku, ne da bi mu bilo treba odlagati balast. To je vzrok, da

vožnjah so delali zrakoplovi velikanske ovinke, da so ušli slabemu vremenu (dežju ali megli) po drugi strani pa za voljo pospešene vožnje, ki jo podpirajo ugodni vetrovi v hrbtu.

V našo veliko muko smo na naši vožnji na Spitzberge postali žrtve teh okoliščin. Projektirani polet čez Švedsko, Finsko in čez same Spitzberge je odpadel zaradi dežja, v zadnjem primeru pa tudi

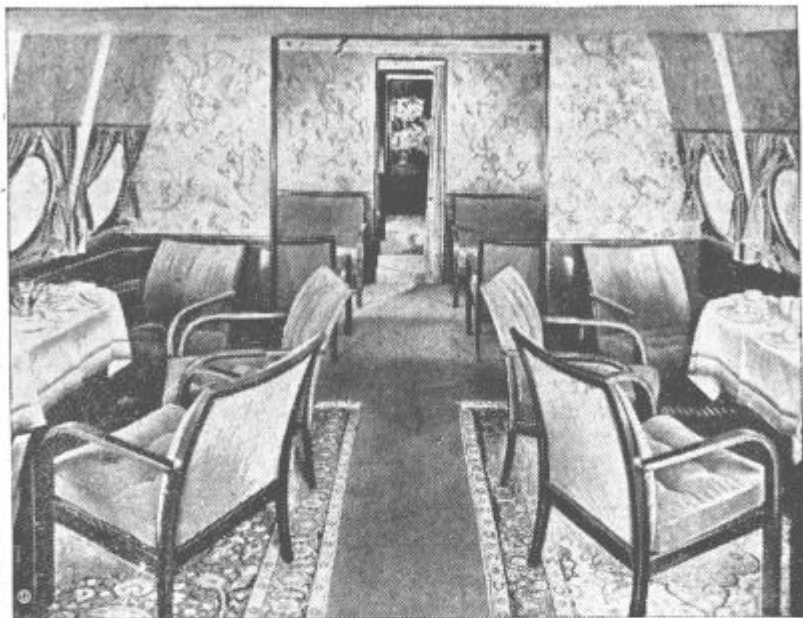
Orjaško letalo »Do X« v zraku

Preurejeno letalo »Do X« z 12 ameriškimi motorji po 600 ks na vodno hlajenje. Prej je bilo opremljeno z motorji na zračno hlajenje

zaradi prepočasne vožnje proti severu. Ker sem sam izvežban pilot, sem lahko doumel vzroke dr. Eckenerja in njegove

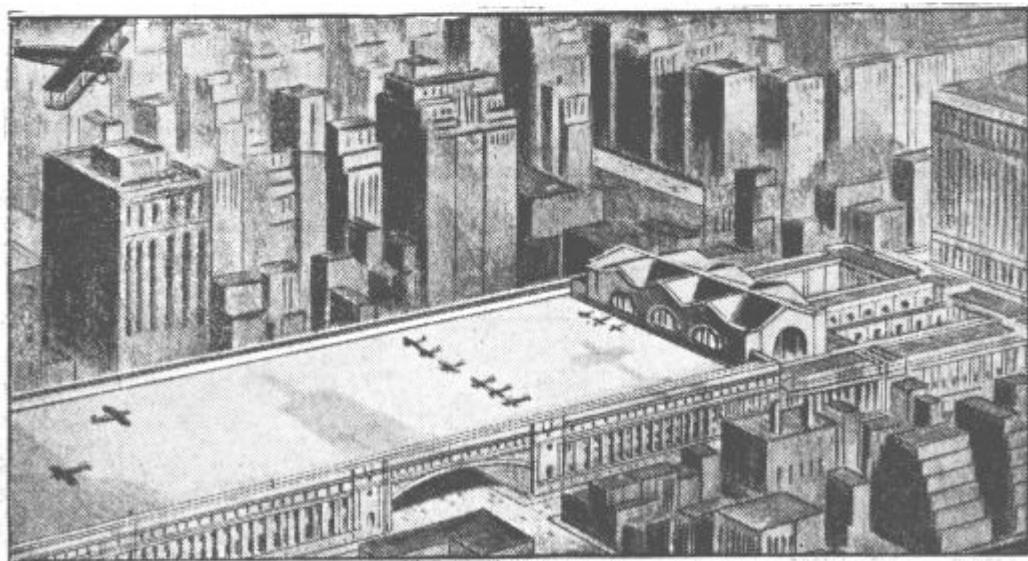
niti uro nad divnim ledniškim svetom, ki je bil vendar smoter naše vožnje. Spitzbergi so ležali jasni pred nami. Dr.

»Hotel« na letalu »Do X«

posadke, čeprav se ni mogel nihče med nami sprijazniti z mislijo, zakaj smo leteli celih 40 ur od Bodenskega jezera proti Spitzbergom, ko nismo križarili

Eckener je utemeljeval nenaden povratek: češ, da se jačajo južni vetrovi (torej nasprotni vetrovi za povratek) in da se vedno višje dviga megleno morje, ki ga

Načrt letalskega pristanišča med newyorškimi nebotičniki, ki bo nudil potnikom vse udobnosti modernega kolodvora

sili leteti vedno višje. Kakor omenjeno, pa zahteva višja lega poleta (leteli smo povprečno 600 m visoko) izgubo nosilnega plina, najmanj pa izgubo brzine, ker se žrtvuje temu manevriranju znaten del strojne sile. Ker je spitzberški polet z 8000 km pota obsegal baš akcijski radij*) »Grofa Zeppelina«, vštevši varnostno rezervo 10 do 20 odstotkov, je bil nagli obrat odgovornega vodnika zrakovplov popolnoma na mestu. Če smo potem v borih 30 urah lahko premerili povratno pot (žal zopet samo nad morjem) čez Severno Škotsko in Holandsko, je bilo pri tedanjem vremenskem položaju pač pričakovati, vendar pa se poprej ni dalo s tem popolnoma gotovo računati.

Z vsemi temi tehničnimi nedostatki se mnogo hitrejšemu letalu ni treba boriti. Naši linijski piloti so priča, da se da z letali vzdrževati ob vsakem vremenu, bodisi v viharju in tudi dežju, reden promet. To pa ni bilo tako važno pri omenjeni naši vožnji. Naš namen je bil, videti kolikor mogoče dosti z zrakovplov, ki je za zabavne vožnje naravnost idealno občilo. Ker je bil zrakovplov že na poti, pristati pa medpotoma nismo mogli, niti ne pričakati boljšega vremena, ni preostalo dr. Eckenerju drugega, kakor da sam poišče lepše vreme kje drugje v severni Evropi. In res smo ga pozneje našli nad Ledenim morjem, ki je bilo pokrito s tenko plastjo megle, kjer je naša dvajset glav broječa družba uživala nepopisno mirno in divno vožnjo v bleščečem polnočnem solncu na letu od norveške obale proti Faroerskim otokom in Škotski.

Ta, kakih 2000 km dolga proga, brez razgleda na morje, je bila zame, ki sem letalec, pač najdojmljivejše od vsega, kar sem videl na tem potovanju. Ta vožnja nad meglo in morjem, ki bi pomenila v letalu drzen in tvegan podvig, je bila zame senzacija, ki je docela preusmerila moje letalske občutke. Bile so to one dolgo trajne, čisto nad morjem ležeče arktične megle, ki so postale usodne letalu Amundsena in njega hrabri posadki, ki je neslo pomoč Nobilovim ponesrečencem. Danes ne dvomim več, da je Amundsenov francoski pilot med Spitzbergi in Norveško, ko je prišel nad takšen širok meglen zastor, izgubil orientacijo ter je bil zaradi pomanjkanja bencina prisiljen pristati. Letel je, kakor ve-

mo, v hidroavionu, s katerim je pri tem tako trdo zadél na površino vode, da se mu je letalo razbilo. Zakaj baš ta gosta, tesno vode se oprijemajoča megla, ležeča kvečjemu 50 do 100 m visoko, onemogoča normalno pristajanje letala in vodi neizogibno v katastrofo. Čisto drugačen je položaj zrakovplov. Ta se je nekajkrat potopil v megli in se je polagoma nižal. Pri tem je služil Behmšev aparat na odmev za določitev letalske višine nad vodo. Ta aparat namreč sproži na zrakovplovu oster pok in meri s pomočjo el. valov čas, ki preteče dokler ne pride odmev poka nazaj do beležnih aparatov. Na ta način pokaže instrument z natančnostjo 1 ali 2 m vsakokratno višino zrakovplov. Ker zrakovplov lahko vsak trenutek ustavi stroje, se mu ni bati, da bi kakor letalo, ki je težje od zraka, s preveliko brzino treščil na vodo.

Med gibljivim, brzim letalom in med počasnim stabilnim zrakovplovom z njegovo razumljivo vsesvetsko udobnostjo je tedaj bistvena razlika. Kdor hoče opazovati svet od zgoraj, ne da bi se mu bilo bati najmanjšega razburjenja, kdor rad potuje kakor z ladjo ali z železnico in noče pogrešati pridobitev civilizacije niti v zraku, ta se lahko poveri »Zeppelinu«. Pozabiti pa ne sme, da je vse odvisno od vremena!

Kdor pa hoče raziskovati najzadnje in najzanimivejše koticke zemlje iz vsake poljubne višine in lege, kdor noče izpostavljati svojega potovalnega programa vsem slučajnostim in tehničnim oviram zrakovplov — ta se bo zaupal sigurnemu večmotornemu letalu in izvežbani roki pilota ter njegove umetnosti. Pri previdnem vodstvu je moderno letalo vsaj tako varno kakor zrakovplov, samo da je zaenkrat še omejeno v akcijskem radiju, katerega si lahko privoščijo zrakovplov v večjem obsegu. Dokler se pa tehniki ne posreči zgraditi hitrejših in bolj ekonomičnih zrakovplovov, pa lahko upamo, da bo letalo zmagovalo nad zrakovplovom.*)

*) Glej »Prvi polet čez Kilimandžaro«, ki ga je preletel prvi Walter Mittelholzer, (Zis, knj. 7, str. 109.). Mittelholzer namerava preleteti tudi najvišjo goro sveta Mount Eworaot.

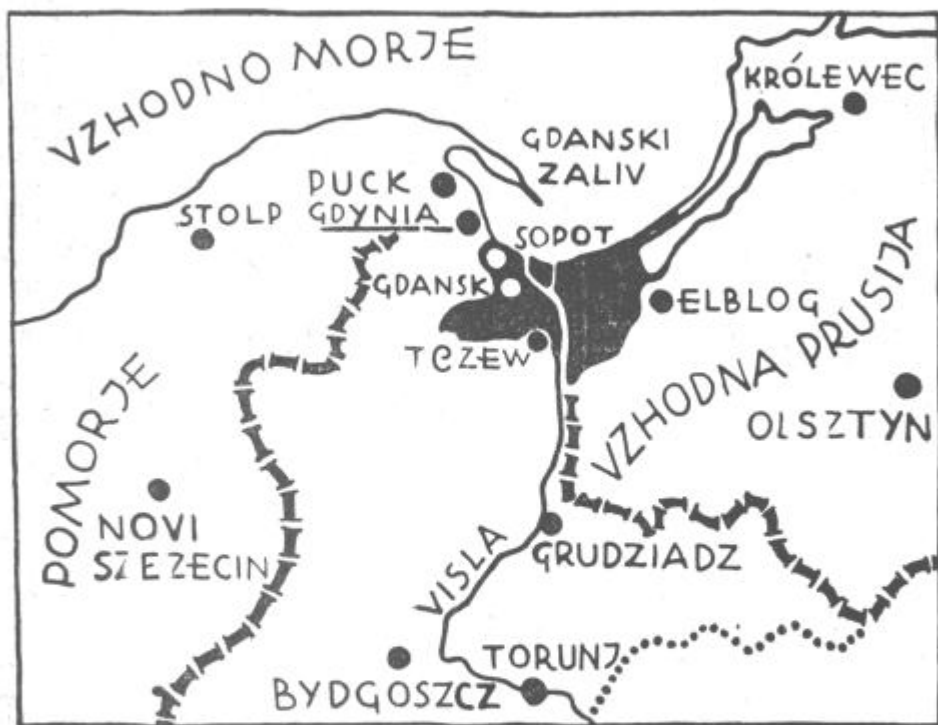

*) Akcijski radij je dolžina proge, ki jo letalo ali zrakovplov lahko premeri z bencinom, kolikor ga more vzeti s seboj.

Poljska v borbi za morje

V eč ko tisoč let se bije na severu med slovanskim in nemškim plemenom boj za posest obale Vzhodnega morja. V teku teh desetih stoletij so se Slovani korak za korakom umikali nemškemu pritisku, ki jih je zagnal preko Labe, preko Odre ter v spodnjem teku celo preko Visle. Vse

čakati ugodne politične konstelacije, da je nadaljevala svoje prodiranje na slovanski vzhod. Kakor že omenjeno, se je nemško prodiranje ustavilo ob poljski narodni meji, dasi je v Šleziji odtujilo še lep kos poljskega narodnega ozemlja, v Pomorju pa bi bilo kmalu pretrgalo zvezo poljskega narodnega ozemlja z mor-

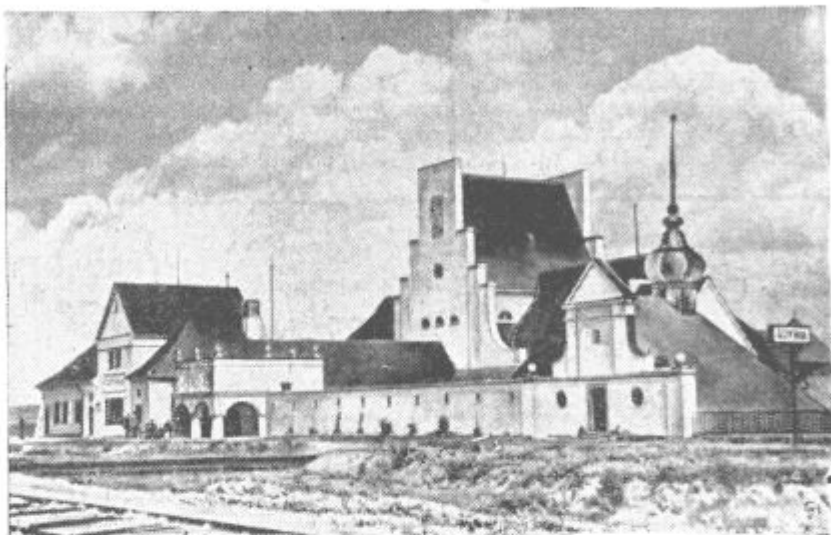
ozemlje slovanskih Ljutičev, Obodričanov, Lužiških Srbov je postalo plen grabežljivosti nemških fevdalcev. Obenem se je nemški živelj polastil tudi morja ter je po tem potu razširil germanizacijo še dalje na vzhod, nego mu je to uspelo na pohodu po suhem. Primitivni in civilizatorno nedozoreli slovanski rodovi so drug za drugim padali v nemško robstvo in od vsega tamošnjega slovanstva se je do danes ohranilo le še nekoliko stotisočev Lužiških Srbov. Kakor plaz je zalivalo nemško naseljevanje slovanske dežele, dokler ni naletelo na čvrst odpor poljskega naroda.

Nemška ekspanzivnost je našla močno oviro v visoko razviti poljski državnosti, zato se je morala poslužiti proti Poljakom drugih sredstev, predvsem pa po-

jem tudi jezikovno, kakor jo je bilo politično. Bitka pri Grunevaldu 1410. je začasno ustavila nemško prodiranje pod pobožnim plaščem verskega viteškega reda. Poljska je za daljšo dobo zopet dobila Gdansk, Vzhodna Prusija in Pomorje pa sta bila že toliko ponemčena, da na njih zopetno pridobitev ni bilo misliti. Ko pa je v novem veku prišla poljska država med dve močni državi Prusijo in Rusijo ter bila v treh delitvah razdeljena med rečni dve državi — tudi Avstrija se je udeležila dveh delitev — so bila germanizaciji zopet odprta vsa pota. Poljak je postal v Prusiji brezpraven in z zakonom so ga tirali z rodne grude. Na srečo pa nasilstvo najnovejše dobe ni trajalo predolgo in izid svetovne vojne je bil Poljakom ugoden toliko, da so lahko

združili razdeljeno narodno ozemlje, prizadevajoč si, da zedinijo v prerojeni državi vse Poljake. Ob gornjem teku reke Odre se jim to ni popolnoma posrečilo

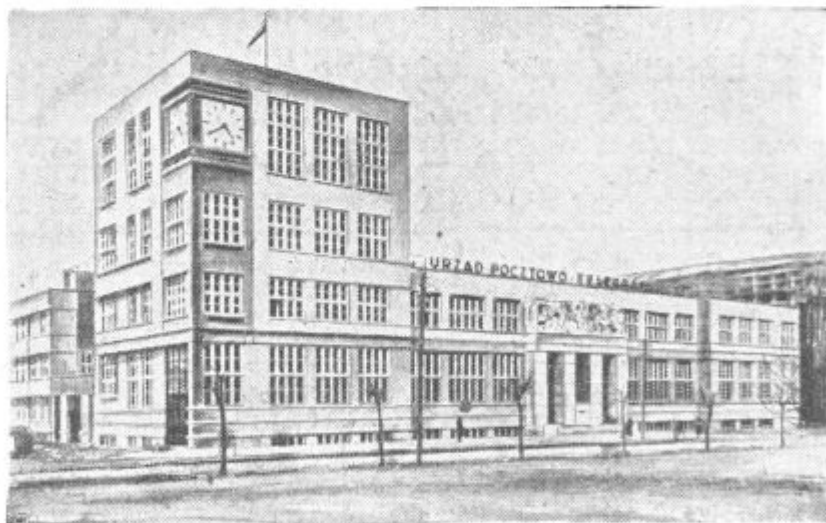
lju. Poljsko pleme Kašubov, prebivajoče na zapadu dolnjega teka reke Visle, je ohranilo kljub stoletnemu zatiranju svojo narodnost ter tako dalo obnovljeni do-

Kolodvor v Gdynji

in tudi v pruskem delu Mazovske so morali prepustiti Nemcem precej svojega narodnega ozemlja.

movini temelj za nje zahtevo po izhodu na Vzhodno morje. Poljaki so zahtevali tudi mesto Gdansk, ki je šele 1793. prišlo

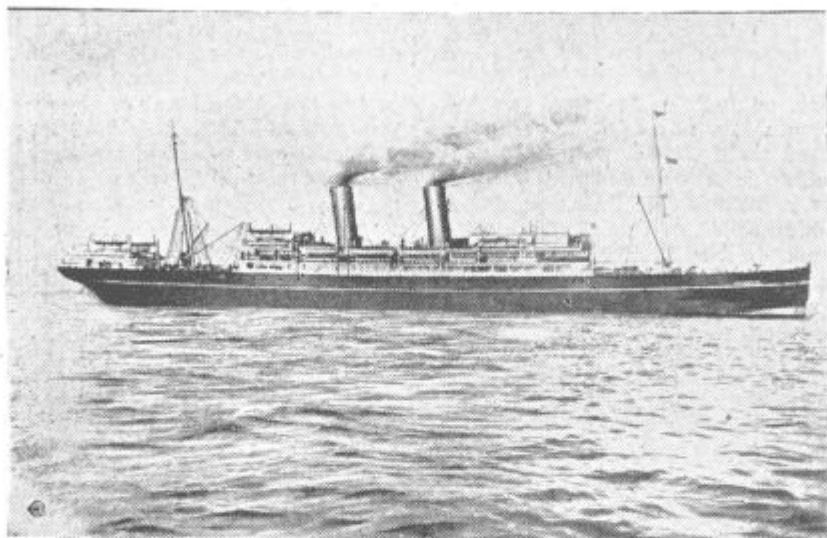
Poštna palača v Gdynji

Kakor je bila zanje bridka ta izguba, pa so na drugi strani nekoliko odškodovani s tem, da je versailleska mirovna pogodba obnovljeni državi zagotovila svoboden izhod na morje, ki pa gre popolnoma po poljskem jezikovnem ozem-

izpod Poljske k Prusiji, ker pa so vele-sile zahtevale, da se izvede narodnostni princip in se je Gdansk kot nemško mesto branilo priti pod Poljsko, so tudi Poljaki vztrajali na zahtevi po ozemlju Kašubov in tako dobili zvezo z morjem. Pri

tem sporu je Gdansk postal svobodno mesto pod jamstvom in nadzorstvom Društva narodov. Ozemlje, ki ga tvori nova država meri 1892 štirijaških kilo-

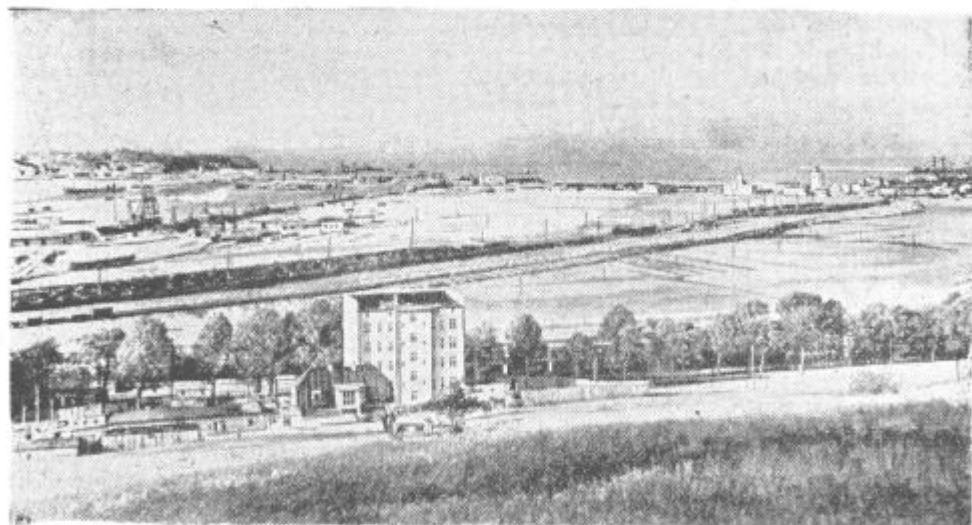
vzdržuje na ozemlju svobodnega mesta svojo posebno poštno upravo. V mestu ima sedež visoki komisar Društva narodov in poljski rezident, čigar skrbi so

Prvi poljski prekoceanski parnik »Kosciuszko«

metrov in ima 384.000 prebivalcev, med temi 12.000 Poljakov in 2500 Rusov. Ostali so Nemci. Po veri je več ko polo-

poverjeni odnošaji med Poljsko in Gdanskim. V morebitnih sporih med obema odloča Društvo narodov.

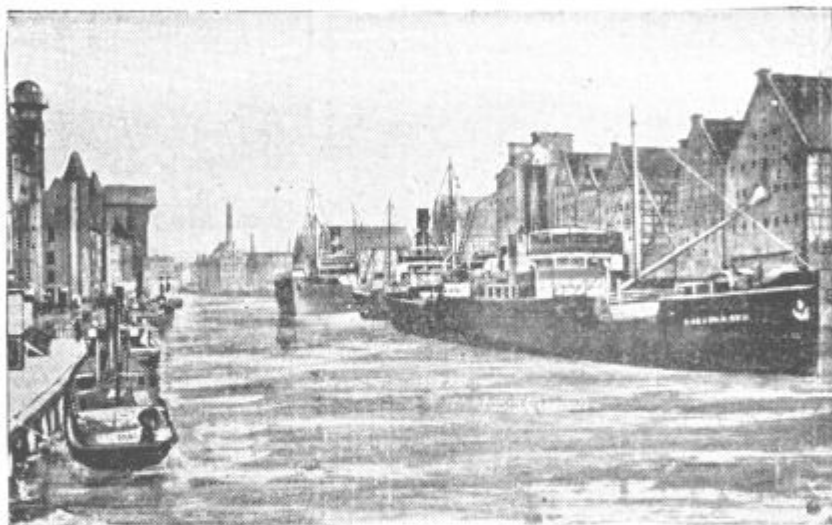
Pogled na Gdynjo (Slika je starejšega datuma)

vica prebivalstva evangelijske veroizpovedi. Cl. 100—108. versailleske mirovne pogodbe tvorijo temelj gdanske državnosti. Mesto ima carinsko unijo in skupno diplomatsko zastopstvo s Poljsko, ki tudi upravlja gdanske železnice ter

Promet pristanišča v Gdansku, ki je prirodno izhodišče Poljske na Vzhodno morje, je po vojni narastel od 2 milijonov na 8 milijonov ton, vendar pa Poljaki niso mogli biti zadovoljni z gdansko kontrolo nad poljskim uvozom, tem-

bolj ker je ta ovirala svobodni prevoz orožja in municije v poljsko-boljševiški vojni 1920. Obala, ki jo je dobila Poljska, nima nobenega pristanišča, ki bi bilo kos ogromnemu poljskemu uvozu in izvozu, zato je bila Poljska prva leta navezana le na Gdansk. Vendar pa tako stanje ni moglo dolgo trajati, zato je sejm sklenil, zgraditi na Kašubski obali pristanišče, odgovarjajoče vsem potrebam prometa. Za novo poljsko luko je bila izbrana mala ribiška vasica Gdynia in vlada se je z obćudovanja vredno vztrajnostjo lotila posla. Jasno je, da je načrt vzbudil zlasti na nemški strani precej dvomov, da-li se bo Poljakom posrećilo zgraditi pristanišče, ki bi lahko tek-

trebna za trgovsko in vojno mornarico. Mestni del za delavce in nameščence je dogotovljen, gotov pa je tudi že poslovni del mesta. Vzporedno s tem pa napredujejo dela ob morski obali in v morje se prožijo pomoli, daleč v morje pa se vleče nasip, ki bo čuval pristanišče, da ga valovi ne zasujejo s peskom. Za nasipom pa armada bagrov poglablja morje ter koplje globine za nove oddelke pristanišča. 1923 je pristal na obrežju v Gdynji prvi oceanski orjak, neki francoski parnik, ki je odpeljal poljske izseljence v Francijo, prošlo leto pa je novo pristanišče odpravilo že več ko 3 milijone ton blaga, kar je za milijon ton več, nego je znašal obrat v gdanski luki

Pogled na gdansko pristanišče

movalo staremu in znanemu Gdanku. Ni manjkalo tudi zabavljic, ki pa so se polegale z isto naglico, s kakršno je na zamoćvirjeni in peščeni obali le 15 km od Gdanska rastlo v smelem tempu novo mesto, ki je imelo postati izhodišče poljske zunanje trgovine. 1920 so delavci zabili prve kole v morje, ob desetletnici pa stoji na mestu siromašne ribiške vasi mesto z več ko 30.000 prebivalci. Tudi danes je vse še v nastajanju. Poleg ribiških koč stoje moderne večnadstropne stavbe, poleg zasilnih barak lepe stanovaljske hiše in vile; zidovje raste iz zemlje kar sproti in kaže obrise mogoćnega načrta za veliki trgovski emporij. Obsežni kompleks poljske mornariške šole je že popolnoma dograjen, prav tako velikanska poštna in brzozjavna centrala, luško poveljstvo in druga poslopja, po-

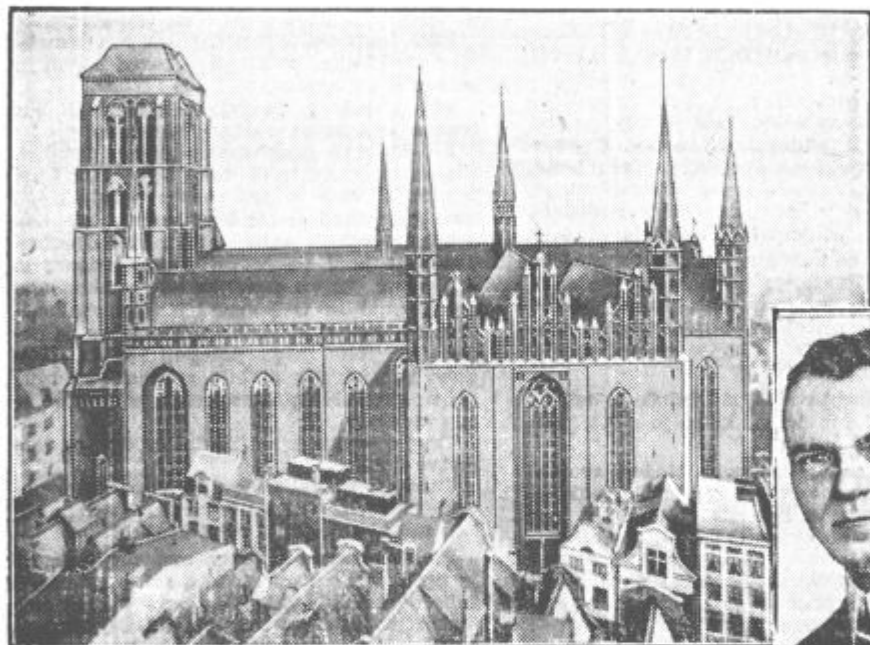
pred vojno. Obrat v gdynjski luki bo vse večji in večji ter bo polagoma osredotočil vso poljsko prekomorsko trgovino. Luka je projektirana za promet 15 milijonov ton. Luka sedaj le s težavo obvladuje rastoći promet.

Ta veliki uspeh poljskega dela pa je vzbudil na nemški strani vihar nejevolje. »Gdansk je v nevarnosti« je geslo Nemcev, ki sicer tako radi in s ponosom dopuščajo vsako tekmovanje, kadar je koristno njim samim. Gdynjo imenujejo simbol neizmerne poljske častihlepnosti in gospodstvaželjnosti, dasi nezaslepljen človek vidi v tem ogromnem delu le uspešen razmah naroda, ki si na svojem ozemlju gradi vrata v širni svet, ki naj bo odprt vsakemu svobodnemu tekmovanju. V ostalem je razburjenje zaradi usode Gdanska pretirano ter zasleduje le po-

litične smotre. Po statistiki gre še vedno toliko poljskega blaga preko Gdanska, da je promet tega starega pristanišča poskočil na 8 milijonov ton z 2 milijonov ton, kolikor jih je imel pred svetovno vojno. Svobodna Poljska je ves svoj izvoz usmerila na Vzhodno morje in pri tem se danes seveda še ne moreogniti Gdanska. Nesporno pa je, da bo ves promet šel preko Gdynje, čim bodo gotove vse pristaniške naprave.

Gdansk bo imel v bodočnosti slično usodo, kakršna je zadela Reko. Nemci bi hoteli, da bi poljski promet šel preko Gdanska, kakor si nekdo želi, da bi

Gdynja pa bo vršila še važno narodno vlogo. Utrdila bo poljsko pozicijo ob morju, okrepila bo s pritokom poljskih narodnih mas slovansko zavest Kašubov in s tem onemogočila daljnje ponemčevanje baltijskega obrežja ter njegovega zaledja. Ko si Poljska zgradi pristanišče, okoli katerega bo zrastle moderno poljsko vele mesto, bodo pač neumestne vse zahteve po zrušenju »koridorja«, ki deli Vzhodno Prusijo od ostale Nemčije. Razmere so se spremenile toliko, da je Vzhodna Prusija imela prej zvezo z ostalo Nemčijo preko poljskega jezikovnega ozemlja zavoljo pruske politične

Marijina cerkev
v Gdansk-u
D sno: gdanski
drž. predsednik
dr. Sahn

osredotočil naš promet na Reki. Pri tem seveda niti Jugoslavija, niti Poljska nimata interesa, da s svojim prometom pomagata živeti tujim lukam. Nedavno je v Gdynji započela obratovati velika luščilnica za riž, tako da bo odslej ves riž za Poljsko šel preko te luščilnice, in ne preko Hamburga. Isto velja za kavo in za bombaž. Poljaki nameravajo ustanoviti celo borzo za bombaž ter se tako odtegniti vplivu bremenske borze. Te vesti dan na dan razburjajo Nemce, kajti Gdynja bo potemtakem silen tekmecevsem nemškim lukam, ki so imele doslej gospodujoč vpliv v Baltijskem morju. Razburjenje je razumljivo, pritožbe pa so neopravičene, kajti novi tekmecevnoče delati nič drugega, kar delajo nemške luke že stoletja.

moči, danes pa je izgubila to politično nadvlado nad »koridorjem« in je odrezana od Nemčije, kakor je bila v teku zgovine že često.

Te važne naloge novega pristanišča se Poljaki in Nemci dobro zavedajo, zato prvi pospešujejo delo kolikor mogoče, slednji pa uvidevajo, da zopet sili proti morju Slovan, ki so ga bili v prošlosti tako uspešno odrinili od morja, kjer je bil prej Nemec edini gospodar. Nemci so razvili silno propagando za odpravo »koridorja«, ali težko da bi ta agitacija imela uspeh. Poljaki se sklicujejo na svoje pravice do ozemlja, kjer živi del njihovega naroda, Nemci pa nimajo drugega razloga kakor tega, da žele onemogočiti trgovskemu tekmecev poslovanje. V tem je jedro problema in ves boj je le ena

izmed faz tisočletne borbe med slovanskim in nemškim plemenom ob Vzhodnem morju. Doslej so bili Nemci vedno v napadu in so osvajali slovansko zemljo, zdaj pa so naleteli na krepak odpor, ki pomeni, da je konec njih zmagovitega prodiranja na slovanski vzhod. Že pred 500 leti so Poljaki za par sto let zaustavili nemški pohod na vzhod, pa se mu

stalno niso mogli upirati. Nemštvo je bilo tedaj gospodarsko in kulturno premočno; danes pa one velikanske razlike ni več, tako da je upravičena nada, da bo Poljakom uspelo zasidrati se trdno ob morju, kjer je že skoraj tisoč let gospodaril Nemec kot zmagovalac nad slovanskimi državami. R.K.

= Pogibel „Merrylanda“ =

Hans Leip je nedavno objavil »Die Blondjäger«, roman o črnih, belih dekletih, gentlemenih in lopovih. Evo primerka za avtorjev pripovedniški talent.

Illegitimi in Patternell, ki so ju v senci mosta loputajoče duri kvartalnice prevrnile na tla, sta odnesla še zdravo kožo. Luč je bila povsod ugasnila, toda plameni, ki so divjali s pokajočimi utrinki na sprednjem delu ladje, so obsevali gonobo in grozo in širo no morje, kjer si mogel v tanki meglici razločiti že izpostavljene čolne, ki so se oddaljevali.

Potem so se zublji zavili v prasketajočo soparo, pokljanje je prenehalo. Voda je drla noter in mu napravila konec. »Merryland« se je pričel polahko naprej nagibati. Grozno puhajoči dim je zagrnil vse v živočno temo.

Tamp je segel v sikajočo, tulečo in cvilečo noč, dosegel rob čolna, ki se je nižal, poln kričanja.

Za njim se je razlegnil bloden grohot. Bil je Hoggardov glas, ki je vpil o peklju in grehu. Tamp je izpustil čoln, velel, naj počakajo, in se okrenil, da bi zgrabil kuharja. Zadel je zopet na kapitana, ki je tiho sam s seboj govoril. Brezžičnik se je drl v mrak, da je imel zvezo z angleškimi križarkami. Sedaj je minilo.

Patternell je ukazal zasilne svetiljke in prijel Tampa za roko:

»Čujte, krmilar! Na mino smo trčili! Na niz min! In če se to izkaže, so krivi Kana-ki in babe! Nikoli več črne naklade, Vam rečem, in nikdar več žensk!«

»Teško, da bomo mogli še kedaj izbirati!« je zakričal Tamp nazaj. »Upajmo, da masacijo Smithsona, prekletega požigalca! Kje je Connel? Kje gospe iz Pilmara?« Rjovel je proti Hoggardu, čigar krohot je bil utihnil.

»Vse pred tružice! Hvala Bogu!« je grgal Patternell, in Tamp je opazil, da ima steklenico pred vratom. Iztrgal mu jo je iz krtic in pil sam.

»Škoda!« je rutil Patternell, »na žalost so bili le mali kalibri, veliki in tisti s plinom leže zdaj! Najlepše pozdrave iz Bethlehem!«

»Pes, nagnusni!« je večal Tamp in zamahnil s steklenico, zadel pa je samo sopuh in se zrušil na kolena.

»S. O. S.!« je rezgetal Patternell. »Iz tega s o s a se ne rešimo! Končano!«

Bili so že na preklemano poševni drčalici. Piš vetra je probušil luknjo v zadušljivi temini. Zvezde so jim razsvetljevale blede lica, Patternell je bil brez kučme, njegova brada je režala nalik rani med čeljustmi. Tamp je lažil po četverici za kričanjem ranjencev. Zepna svetiljka se je zablskala. Dr. Connel se je kobacal s sprehajalnega krova navzgor. Kričnil je, Tamp ga je popadel za roko in ga potegnil kvišku. Njegov bele obleke ni bilo spoznati od olja, saj in krvi. Njegov nanosnik je imel le še eno steklo.

Truplo se mu je zakotalilo pred noge, telo mrtve deklce.

Tamp je zažgal šibico, da bi podprl drob-ceno žarnico. Connel je presunljivo zastokal, nato zamomljal: »Pri kraju!«

Plazila sta se dalje ob opernici. Connel je nosil cunjjo v dlani, kos žolte, umazane svile. Zdajci je stal Hoggard z zvežnjem plutastih jopičev poleg njega. Za njim je natakareček vlekel velikansko košaro, napolnjeno s steklenicami, kruhom, mesom in konzervnimi škatlami. Čad se je bil zopet zgostil. Zepna svetilnica je ugasnila.

Plazili so se pač pol ure po krovu. Brezžičnik je naposled pritresel zasilno svetiljko. Ranjence so obvezali s razrezanimi rjuhami, jih ovili v plutaste jopiče. Je li še čas za to ali ne, na to niso mislili, ali pa jim je bilo vseeno. Vsem se je poznalo, da nimajo kdo ve kaj zgubiti, a še zmerom se je »Merryland« držal. Sreča, da je bilo morje skoraj negibno v tej južnoatlantski božični noči, ki se je tiho nagibala proti prvemu svetemu dnevu.

Našli so tudi enega Connelovih fetišev, ki je bil iz tovara sfrčal in padel na krov, ne da bi se bila pokvarila njegova črna nesramnost. Connel ga je hlastno pograbil, se ga dotaknil s čelom, zateglo zatulil, potem nenadoma mirno vstal, si pritisnil ma-

lika na prsi ter dejal: »Sedaj smo storili svojo dolžnost. Predlagam, da se odjavimo ter odidemo.«

Njegov jasni glas se je slišal brez napora; kajti para je bila nehala sikati, kotli so bili prazni.

»Kje pa je Burn?« je vprašal Tamp in se prestrašil medlega zvoka iz svojega grla. Spredaj v ladji je znova zagorelo. Ravno-dušno je gledal ogenj, ga skoro pozdravil, zakaj tema je bila nežnosna.

Connel je odgovoril z brezzvočnim pokom: »Spodaj sem bil. Mrtev je. Raztrgan, skoraj ga ni moči spoznati. Tole je ostanek njegovega oblačila.«

Uboge svilene cape si je pritiskal na oči. »Tudi oba strojnika plavata tamkaj in ladijski muc in nekoliko Kitajcev.« Izenada pa mu je postal glas nad mero rezek: »Smithson je njegov morilec!« je zakričal z nepričakovano besnostjo. (N. K.)

Joseph Kessel

== Skladišče sužnjev ==

V jutranjem svitu je napolnil Sajd svojo steklenico za vodo in nam priporočil, naj se napijemo, kolikor moremo, kajti do večera ne bomo videli več vode. Osedlali smo mule in odjahali v etiopsko goščavo.

Trgovca s sužnji je ves čas molčal. Ali je to storil zaradi težavnega terena, ali zato, da bi štedil pljuča ali iz navade, ko je spremljal neme karavane?

Mi Evropci pa smo govorili in se šalili, ker še nismo bili vajeni iti molče svojo pot. Peyre, strasten lovec, je zasledoval let mladih jerebic, fazanov, ki so se drgetajoč dvignili tik pred našimi nogami, če so opazili digdiga ali ljubko silueto gazele. Lablache je prepeval, posnemal jazz, kajti poleg drugih talentov ga diči še dar, ki mu dovoljuje z grom oponašati sinkopirani orkester.

Sajd je sedel vzravnan v sedlu. Kljub žgočemu solncu ni bilo videti na njegovem obličju niti ene potne srage. Ustnice je držal stisnjene, oči pol zaprte.

Popoldne je postala pokrajina pustejaša. Bližali smo se precej strmi rebri. Said se je obrnil k dr. Peyreju in rekel: — Kmalu bomo tam.

Tri ure pozneje — naše mule so korak za korakom stopicale na grič — smo uzrli na hribu precej razprostranjeno vas.

Tudi brez Sajdovega zaupnega pojasnila bi nas ta pogled osupnil. Vas ni prav nič spominjala na primitivne naselbine, s slamo kritimi hišami, kakor smo jih videli v hararski pokrajini. Vzbujala je videz trdnjave s kamenitimi hišami, tesno druga poleg druge, s strmimi strehami.

Aragubska vas, je dejal Sajd, razjahal mulo in jo odvedel k studentu, ki je bil oddaljen kakih sto metrov od hiše.

Ko so živali gasile žejo, je začel Sajd prijetno kramljati.

— Aragubi so veja velikega plemena Gala, so najpametnejši, najponosnejši in najpogumnejši zastopniki svojega plemena. Ze od pamtiveka se bavijo s trgovino s sužnji. Sicer ne kupujejo in ne prodajajo sužnjev, toda njih vasi nam služijo za zbirališča. Mi vemo, da moremo za denar pri njih varno skriti naše karavane. Tako jih ženemo skozi celo deželo od enega skrivališča do drugega, preden dospemo do puščave, kjer se nam ni bati nikogar več. Nekoč so Aragubi živeli samo od tega.

Stopali smo po ukrivljenih uličicah, ki jih obrobajo hiše brez oken. Žive duše nismo videli ne na ulicah ne v hišah.

Šele ko smo dospeli na vrh trdnjave, smo doumeli zmisel te nenavadne praznote. Na drugi strani griča, prav na vrhu, kjer se je dvigala aragubska vas, na vznožju rebri, je bila zbrana vsa soseska. Vsi so vihteli cepce in so mlatili »duro«, zrnje.

Pred našimi očmi se je razprostirala divjeromantična visoka planota, ki jo oklepajo gorski stožci gladko odbitih vrhov. Ob našem vznožju so mlatili črni ljudje z razgaljenim zgornjim životom, suho klasje. Fin, baržunast prah se je dvigal k njim in vsa okolica je bila zavita v rdečkasti prah. Po troje in troje ljudi je udarjalo po klasju vsako drugo sekundo. Peli so nekakšno pobožno pesem z barbarsko kadenco. Zahajajoče solnce je osvetljevalo s poševnimi, a še vročimi žarki temne živote in škrlatno rdečo moko.

— Ali so to vaši sužnji? smo vprašali Sajda, ki je zadržal smeh in tiho odvrnil:

— Ne smete videti povsod sužnjev. To so Aragubi, vaški prebivalci. Moji sužnji počivajo. Prišli so od daleč in imajo pred

seboj še dolgo pot. Hočem, da kmalu dosežejo obalo. Pojdite z menoj, pokažem vam jih.

Sledili smo Sajdu na neko dvorišče. Tla so bila mestoma pokrita z deskami. Sajd je dvignil eno desko. Pokazala se je luknja v zemlji. Na tleh so ležale štiri speče ženske. Morale so biti silno trudne, kajti nobena ni odprla oči. Sajd je položil desko zopet nazaj.

V tem trenutku so se odprle duri. Prikazal se je moški z divjim izrazom na obrazu s puško v rokah, pripravljeno na strel. Sajdov pogled mu je velel prikloniti se do tal. Bil je vodja eskorte, ki spremlja karavano.

V primitivni kleti neke druge hiše smo videli na tleh šest drugih sužnjev, v neki tretji hiši pa še tri.

— Vsak ostane tukaj v svojem skrivališču, je dejal Sajd. — Vsa vas je zgrajena na ta način. Tako je dobro za nas in za naše sužnje, ker se boljše odpočijejo in ni treba, da jih zvežemo.

Trije oboroženi možje so se nam pridružili. Sajd je govoril delj časa z njimi. Potem se je obrnil k nam:

— Karavana odhaja nocoj odtod. Potuje samo ponoči. Odpravim se na pot, da jo pojutrišnjim dohitim. Potrebujem še...

Počakal je malo, potem pa nadaljeval:

— Ker se ne strašite naporov, vam hočem dati priliko, da vidite, kako gre Selim na lov.

Sajd je dal od sebe raskav glas in od nekdaj sta skočila dva napol naga moška. Eden je bil star in gubast, a je stal trdno na svojih suhih nogah. Drugi, še mlad, je slišal po svoji moči in gibčnosti svojih mišic ter po svojih blestečih zobeh divji zverini.

— Selim, je dejal Sajd in pokazal na slednjega.

Zamrmral je nekaj besed, nakar sta se nam oba približala ter nama poljubila roke.

Kurdi in Afridi

Evropsko časopisje je zabeležilo zadnji čas vstaji dveh iranskih, in dolarijskih plemen, ki sta se vzdignili zoper svoje zatiralce in skušata otresti zasovraženi tuji jarem. V armenskem višavju se bore za svoj obstanek Kurdi proti nasilnemu nacionalizmu nove Turčije, na afgansko-indijski meji pa so vstali zoper Angleže Afridi, bojevito afgansko pleme, ki so si ga Angleži podjarmili šele l. 1878.

Kurdom se bridko poplačujejo njih prejšnja grozodejstva proti Armencem. Turki so divji hribovski in fanatično muslimanski narod Kurdiv rabili vedno za svoje rabeljske posle proti krščanskim Armencem. Ob vseh organiziranih pokoljih so bili Kurdi oni, ki so z ognjem in mečem trebili Armence, ne poznavaoč pri tem krvavem poslu niti spola niti starosti. Zadnji veliki pokolj se je vršil med svetovno vojno l. 1915., ko se je Turkom res posrečilo popolnoma uničiti armenski narod. Stotisoči Armencev so bili pobiti ali pa bili izgnani v puščavo, kjer so od žeje pomrli, njih ozemlje pa so zasedli Kurdi, zvesti pomočniki krvavega dela. Kakor je Turčija pod sultani zatirala zavoljo verskih razlik nevšečne ji življe, tako Kemalova vlada nadaljuje zatiranje le s

to razliko, da sedaj nagibi niso več verski, marveč plemenski. Turškim nacionalistom so na poti vsa neturška

Kurdska vojščaka na »bojnem polju«

plemena na ozemlju nove Turčije. Zato je vlada kmalu našla povod, da je začela proti svobodoljubnim Kurdom uničevalno vojno. V nekoliko mesečnem pohodu je potisnila turška vojaška sila uporne Kurde prav na mejo Turčije, Rusije in Perzije. V nepristopnih višinah Ararata so se zadnji ostanki Kurdiv zbirali na odločilni odpor. Pri tem jih je podpiral oni del Kurdiv, ki žive na perzijskem ozemlju, zaradi česar je prišlo do napetih odnošajev med Angoro in Teheranom. Kakor pa je podobno, se je Kemal sporazumel s Perzijo, ki tudi sama nerada gleda razbojniško početje teh nezanesljivih podanikov. Po vzorcu armenskega vprašanja bo očitvidno rešeno tudi kurdsko. Kurdi so že od 15. stoletja pod turško oblastjo, ali Turčija si jih ni mogla nikoli popolnoma podvreči. Ostali so svobodni hribovci, živeči po običajih svojega plemena. Vse ljudstvo je bilo razdeljeno v vojaško kasto Asiretov in kmetsko kasto Guranov. Ker Kurdi nimajo nikake narodne zavesti, je vojaška kasta prav tako divjala proti svojim kmetskim soplemenjakom, kakor proti vsem drugim svojim sosedom. Kurdi so znani kot nasilno razbojniško pleme, v ostalem pa so nadarjeni, ljubijo glasbo in ples ter imajo zlasti močan smisel za rodbino. Pri njih hodijo ženske odkrite in imajo ugleden družabni položaj, kakor pri malokaterem muslimanskem narodu. V kolikor so se oteli na per-

Zgoraj: Tip plemena Afridov

Spodaj: Pogled na mesto Pešavar

zijsko ozemlje, bodo našli zavetišča pri svojih soplemenjaki, kjer bo še nadalje živelo kurdsko pleme, na turškem ozemlju pa jih ne bo več. Zadela jih je usoda Armencev, kot kazen za le-tem prizadeto krivico.

Na vzhodnem koncu iranskega višavja pa se bori za svojo neodvisnost pleme afganskih Afridov, ki kakor Kurdi uživajo sloves razbojniškega plemena. Kakor že v uvodu omenjeno, je Anglija pred petdesetimi leti zavzela njih ozemlje ter ga priklopila indijskemu cesarstvu. Odslej niso prenehali vnani upori in razbojniški pohodi in angleško-indijska vlada je imela dokaj posla z Afridi, dokler se ni z njimi pogodila na prav zanimiv način. Poverila jim je varstvo mejnih prelazov med Indijo in Afganistanom ter jim plačevala za to varstvo stalno mezdo. S tem so se Afridi obvezali, da ne bodo ropali karavan, ki so pod angleškim varstvom. Pogodba je veljala samo za dva dni v tednu, ko so preko kajberskega prelaza

potovale angleške karavane; ostalih pet dni pa so Afridi svobodno uganjali svoja razbojništva. Morda so se Angleži naveličali idile, ali pa so Afridi zahtevali večje plače za svojo stražo na prelazih, zato je razmerje med obema pogodbenikoma postalo napeto in je počasi dovedlo do odkritega boja. Afridi, ki jim poveljujejo bivši dosluženi vojaki indijske vojske, so zbrali okoli 30.000 bojevnikov ter obkolili indijsko obmejno trdnjavo Pešavar, hoteč se jo polastiti. Nakana se jim ni posrečila, vendar pa niso izgubili poguma, marveč si prizadevajo na vso moč, kako bi pobunili še sosednja plemena proti Angležem. Afridi so visokorasli junaški možje, vztrajni in divji, da bo Angleže stalo dokaj truda, preden jih bodo ukrotili. Znana sposobnost Anglosasov, da s pogajanjem in z denarjem napravijo mir, se bo izkazala tudi v tem primeru. Ko se poleže prvi ogenj vstašev, bodo nastopila pogajanja, v katerih so Angleži mojstri.

== Dempseyevi spomini ==

(Priprave za njegov povratak na deske)

Nedavna boksaška borba med Schmelingom in Sharkeyem, ki je vzbudila ogromno zanimanje po vsem civiliziranem svetu in se je, kakor znano, končala z lahko zmago nemškega prvaka Schmelinga, je menda zapustila najgloblje vtise in skomine pri vseh bivših prvaki in kandidatih za takšne naslove. Med njimi je očitno najbolj zadelo bivšega svetovnega prvaka v boksu Američana Jacka Dempseyja, ki mu je srečanje med Schmelingom in Sharkeyem vzbudilo nekaj spominov na dneve časti in slave ter ga obenem prevzelo z željo, da bi se čimprej zopet vrnil na deske in — po denar. O lepih časih in bodočih načrtih nam sam pripoveduje takole:

»Ko slišim o Schmelingu in Sharkeyu, mislim na dneve, ko me je občudoval ves svet, ki se je zanimal za boks. Dobro je, če človek oživi te spomine, ker so med njimi dogodki, ki so bili »ringu« v korist.

Nastop, ki se ga zelo rad spominjam, je boj z Georgesom Carpentierom v Jersey-Cityu. (Kakor bo čitateljem še v spominu, si je Dempsey takrat s k. o. priboril svetovno prvenstvo.) Nikdar nisem dvomil o svoji takratni zmagi. Moram reči, da je Carpentier udarjal dobro; vsekakor pa slabše, kakor so videli nekateri zastopniki listov. Parkrat je zadel odlično in morda je že v duhu videl svojo zmago; toda moja glava je bila jasna in zaupal sem.

Ker je srečanje že daleč za nami, lahko izdam o njem nekatere podrobnosti. Takrat je bilo za najino srečanje izredno zanimanje; boj so smatrali za »borbo tega

Jack Dempsey

stoletja«. Na tisoče oseb je bilo navzočih, ki jih nisem nikoli videl; najbrže tudi oni niso poznali mene. Čutil pa sem, da mi

niso naklonjeni; vse je pozdravljalo in teklo za Francozom. Teda sem si dejal, da jih moram privezati nase. Saj nimajo vzroka, da bi jim moj poraz ugajal. Brez njihove podpore nisem hotel postati prvak.

Ko sem stopil na deske, se je manažer Tex Richard (ki je medtem že umrl) gotovo bal, da bi ne odpravil Carpentiera s samim udarcem in s tem zmanjšal pomen s takšnim ropotom napovedanega »boksa-

se mi zdi dobro, da me ne čakajo težke naloge s treningom, množicami, pripravi, težkim in odločilnimi urami in bojem. Številni pa so tudi trenutki, v katerih vse to pogrešam, in nehoti se mi vsiljuje misel, da se moram vrniti v »ringe«. Običajno me spominjajo nanje novinarji s članki pod naslovi: Dempsey zopet na delu ali Dempseyev povratak med vrvi... Zaradi tega vsega sem se lotil dela in drugače tudi ne bi mogel. Zdi se mi, da bi z lahkoto opravljal s prvaki, ki trenirajo v tem času: skoro z vsemi, kar po vrsti. Manjka mi le mirne krvi, da bi vzdržal dolgotrajnejšo borbo! Schmeling in Harkey sta me zbudila iz sna in vse gre tako, da se bom še pred zimo vrnil na borišče v boju z velikim nasprotnikom.»

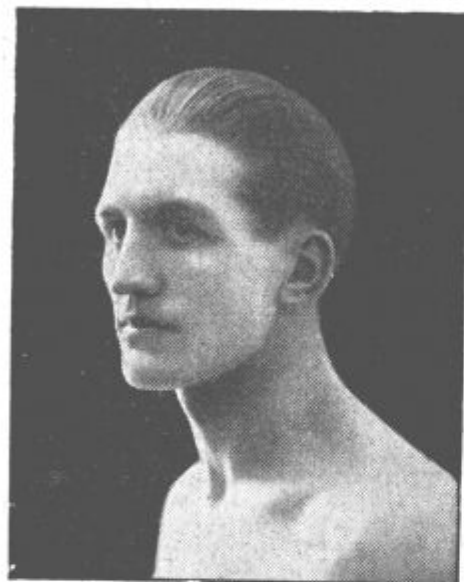
Ogromne elektrarne

V Berlinu bo drugo leto jeseni dograjena velikanska električna centrala, ki bo proizvajala za 228.000 kilovatov električnega toka. (En kilovat je okoli 1 in eno tretjino konjske sile). To bo že druga tako velika elektrarna v tem nenavadno naglo nepredujočem velemestu, ki komaj sproti krije rapidno naraščajočo potrebo po električni energiji. Posebno važnost so polagali pri gradnji nove centrale na odvajanje dima in pepela, ki pomenita v vseh industrijskih mestih veliko nadlogo.

S podobnimi orjaškimi centralami pa se ne ponašata samo Evropa in Severna Amerika. V Argentini, tik Buenos Airesa se gradi elektrarna za četrto milijono konjskih sil, ki bo zaradi cenejšega prostora stala na terenu, ki ga je doslej preplavljala reka La Plata. V Chosea na Japonskem pa je v delu enako velika vodnoelektrična centrala, ki bo dajala tok za proizvodnjo umetnih dušikovih gnojil, katerih kanijo producirati 300 tisoč ton na leto. Voda, ki bo napajala turbine v centrali, se bo nabirala v ogromnem 700 milijonov kubičnih metrov vsebujočem umetnem jezeru.

Zlati zakladi Indije

Kako bajne zaklade krije indijska zemlja, se je spet jasno pokazalo v bilančnem poročilu Mysoreške družbe, ki eksploataira večino zlatih rudnikov v Indiji. Od ustanovitve 1882 pa do leta 1927. je spravila ta družba z indijske zemlje za preko 14 milijard dinarjev zlata. Samo delničarjem je bilo izplačano v tem času za okroglo 5 milijard dinarjev dividend, iz česar se vidi, kako ogromen je moral biti čisti dobiček.

Carpentier

škega boja 20. stoletja». Zato mi je Richard zašepetal: »Ne zbij Carpentiera takoj na tla! Lahko ga premagaš k. o., če se ti zdi pravilno. Pazi pa, da bodo gledalci za svoj denar res kaj videli!«

Ko je bil konec, so bili vsi zadovoljni, Tex Richard pa najbolje...

Važen preokret na poti do svetovnega imena je bil tudi boj z Willardom. Tamkaj sem si pridobil naklonjenost širokih množic. Morda se zdi skoro nesmiselno, če trdim, da prvak ne more ostati oni, ki ga moralno ne podpira domače občinstvo, toda zase sem prepričan o tem. Vsak prvak ali veliki boksač ima tudi trenutke strahu in minute največje napetosti. Ti odlomki so važni, ker odločajo o končnem uspehu.

Najtežji za vsakega pa je gotovo zadnji teden pred nastopom. Tudi zame so bili; bilo mi je prazno in žalostno v srcu. Po udarjam pa, da nisem nikoli razglabljal o izidu borbe. Zaupal sem v svoje pesti vselej in do zadnjega udarca, tudi takrat, ko me je Tunney položil. Pozneje, ko sem dobil močnejšo besedo v boksaških vrstah, sem se rad tožalil z mislimi, da se mi še v zadnjih krogih lahko posreči k. o. Če ga ni bilo, sem spravil točke.

Vsi ti spomini mi vzbujajo hrepenenje po deskah in senzacijah na njih. Sem in tja

Iz globin človeške narave

D odlaga vseh neverjetnih fakirskih poskusov sta volja in koncentracija. Z njima fakirji lahko utaje občutljivost za bolečine, si prizadajajo rane, ki ne krvave, ustavijo utripanje srca in dihanje ter še mnogo drugih stvari, ki se ne ujemajo z normalnimi fiziološkimi pojavi. Da pri teh poskusih ne gre za spretno goljufijo, o tem priča tragična smrt fakirja Blakamana, ki se je — kakor znano — pustil večkrat živ pokopati, ne da bi se zadušil, kar bi bilo pričakovati pri vsakem normalnem človeku. In vendar ga

povečal pritisk telesa na žeblje. Najsi se je teža telesa še tako enakomerno porazdelila na posamezne konice, vendar so se na fakirjevem životu izrazito poznale rane od žebeljev. Krvi pa ni priteklo iz njih niti kaplje in fakir je trdil, da ne čuti nikakih bolečin. Nato si je pustil z iglami prebadati lica in zabadati nož v kožne gube zgornje lakti. Ako je hotel, so rane krvavele, drugače ne.

Vsi pravi fakirji trdijo, da njih sposobnosti niso nadnaravne. Vsi poskusi se dajo razlagati s povsem prirodnimi funkcijami. Nikakor ne gre za kake ple-

Je v Buenos Airesu pri tem poskusu, ki se ni v ničemer razlikoval od prejšnjih, doletela usoda. Vsa prizadevanja, da bi izkopano telo oživel z umetnim dihanjem kakor po navadi, so ostala brezuspešna. Blakaman je bil mrtev. Zaradi kake malenkosti je ugasnila njegova nadpovprečna sposobnost, fakir je med poskusom postal normalen človek in se je zadušil v krsti.

Neki drug fakir je kazal svoje umetnije pred avditorijem 40 zdravnikov. Legel je na tako zvano fakirsko ležišče: na nekakšen s 15 cm dolgimi ostrimi žebliji gosto zasajen podstavek. Poma- gač mu je stopil na prsa, da je še bolj

menske posebnosti, zakaj fakirske sposobnosti se najdejo tudi med Evropci. Pred letom je nastopal v Berlinu rudar Diebel, ki je bil večš vseh običajnih fakirskih umetnij in čigar najbolj privlačen trik je bil znojenje krvi. Na kate- remkoli vnaprej označenem delu telesa je z naporom svoje volje lahko istiska- val kapljice krvi. Toda navzlic jekleni volji je bil toliko slabiča, da ni mogel zase ohraniti zagonetke teh prostovolj- nih krvavitev. Priznal je, da si na ozna- čenem mestu kožo poprej odrgne z ostro britvico! To pa njegove sposob- nosti prav nič ne zmanjša, zakaj za krva- vitev je tudi v tem primeru treba hote

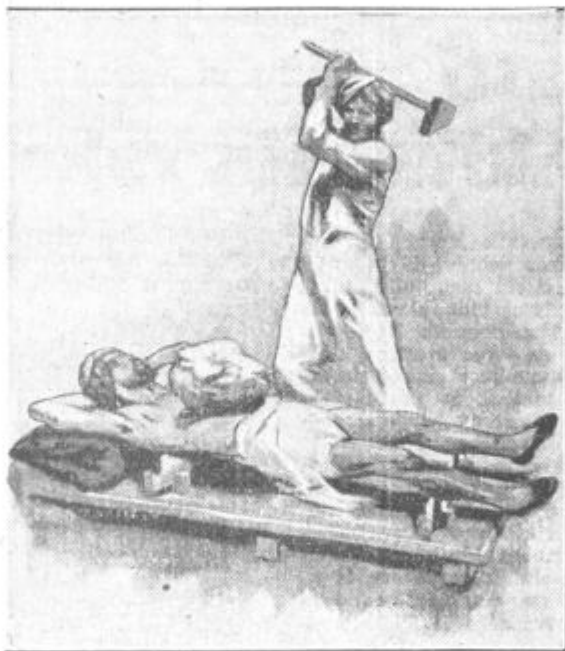
povečati krvni pritisk v žilah, česar ni zmožen vsak.

Krvne posodice raztezajo ali krčijo posebna mišična vlakna, ki se avtomatično odzivajo potrebam telesa po toploti in niso podrejena naši volji. Živčni sistem, ki uravnava raztezanje in krčenje teh posodic, je sicer temeljito raziskan, ne vemo pa še, kje je središče, ki dovaja temu živčevju za krčenje in raztezanje mišic potrebne dražljaje. Navzlic temu se pa, kakor kažejo primeri fakirjev, najdejo ljudje, ki lahko svojo vno razpolagajo s tem živčnim centrom, ki lahko raztezajo ali krčijo krvne posodice in kri zadržujejo ali pa pustijo teči.

Slično hotenemu krvavljenju ali za-

sprožiti »pravi občutek«, kar pa ni vsakomur dano.

Nič drugače ni z utajitvijo občutka bolečine. Naš živčni sistem je sestavljen iz stanic, katerih naloga je prevajati dražljaje. Posamezne stanice so zvezane med seboj z živčnimi vlakenci, ki prehajajo iz ene stanice v drugo, tvoreče na ta način kontinuiteto celega živčnega sistema. Z uporabo mamil, kakor kokaina in drugih, pa kontinuiteta preneha in človek na omamljenem mestu ne občuti bolečin, ker te po pretrganem živčnem vodju ne morejo do centra. Nekateri ljudje pa imajo zmožnost, da lahko svojevóljno prekinajo kontinuiteto in potem seve lahko legajo na žebelje, se

drževanju krvi pri odprtih ranah je tudi izsiljeno potenje. So ljudje, ki se pote, kadar sami hočejo. Tudi v tem primeru se morajo najprvo razširiti mešički. Te umetnije vešči ljudje pravijo, da si za vsako hoteno znojenje sugerirajo močan občutek strahu, ki ga tako stopnjujejo, da jih slednjič oblije znoja. Na ta povsem prirodni način se lahko pote tudi pri normalni temperaturi.

Prav tako lahko človek, ki je še v stanu zardevati, hote sproži v sebi občutek sramu, ki mu požene kri v lica, to se pravi: razširi krvne mešičke pod kožo na obrazu. Tudi za skrčenje krvnih posodic, za zadrževanje krvi je treba

prebadajo z iglami in noži, ne da bi jih bolelo. Znani so tudi primeri, da so se pacienti pustili operirati brez narkoze. Samo z močjo svoje volje so zatrli občutek bolečine, da niso trpeli huje kot v narkozi.

Smrti enak spanec, ki se je umel vanj pogrezniti Blakaman, je tudi nekaj povsem naravnega. Zaradi hudega strahu se človek lahko včasih globoko onesvesti. Srce otrpne, dihanje se ustavi, človek obleži kakor mrtev. Lahko si mislimo, da si je Blakaman umetno sugeriral tako močan občutek strahu, da se je onesvestil in ostal v takem stanju ves čas, ko je ležal v krsti zaprt pod zemljo.

Nekaj sličnega se je zgodilo s kaznencem Harveijem Churchom, ki je bil v Chicagu obsojen na smrt. Churcha je strah pred smrtjo tako prevzel, da se je pogreznil v popolno brezčutnost. Pred usmrtitvijo je spal štiri dni zdržema. Niti z najbrutalnejšimi sredstvi ga niso mogli zbuditi in tako so ga slednjič justificirali v tem smrti podobnem stanju, ne da bi se poprej zavedel.

Za sedaj še ni mogoče odgovoriti na vprašanje, ali gre pri vseh navedenih primerih za prirojene, ali za priučene sposobnosti. Morda gre za zmožnosti, ki so bile v polni meri lastne našim prednikom na nižji razvojni stopnji, ki so pa pozneje, ko niso bile več potrebne, okrnele in se sedaj sem pa na tja izjemoma zopet po-

javljajo pri nekaterih ljudeh. Semka, lahko prištevamo tudi sposobnost posameznih ljudi, da lahko premikajo kožo na temenu, migljajo z ušesi in v krogu sučejo trebušne mišice. Vse te okrnele lastnosti so sicer nenavadne, a drugače čisto naravne.

Vprašanje je še: ali imajo fakirske sposobnosti kak smisel ali ne? Tik po vojni je bilo fakirstvo v modi, sedaj pa po malem izgublja prvotno privlačnost. Dunajski nevrolog dr. Konstantin pravi, da spi v človeških možganih še mnogo davno pozabljenih sposobnosti, ki bi morda odkrile marsikako tajno človeškega razvoja. In v tem krogu utegne imeti gojitev in proučevanje fakirskih sposobnosti vseeno neki pomen.

V oblasti kitajskih rokovnikov

Ameriški zdravnik Harvey J. Howard je imel smolo, da je padel v roke kitajski razbojniški tolpi, ki ga je deset tednov vlačila s seboj na svojih roparskih pohodih. 10.000 dolarjev naj bi plačal za svojo prostost, sicer bi ga ustrelili. Nedavno je v ceneni Brockhausovi zbirki »Potovanja in pustolovščine« izšel veren opis pretresljivih dogodkov, ki jih je doživel kot rokovernjaški zdravnik, dokler ga ni osvobodila majhna vojska 4000 mož pod poveljstvom celega generalnega štaba. Howardova knjiga odpira globok pogled v kitajsko rokovernjaštvo, v tragedijo izsesavanega kitajskega kmetstva in razdrapano dežele, krvaveče iz tisoč ran, vobče. V nastopnem podajem vzorec iz Howardovih pripetljajev.

Haj Feng je bil bistrook, vitek mož srednje rasti, kakih 35 let. Imel je prekanjeno, a ne neprijetno obličje in brke redkih, trdih in črnih kocin. Za pasom je nosil pištolo mavzerico, poleg tega pa preko pleč usnat trak, napolnjen z naboji.

Haj Fenga je spremlil Tso Šan, vodja moje razbojne drhali. V mandarinskem narečju so me vprašali, kdo sem in kaj počenjam v tej pokrajini. Povedal sem jim, da sem ameriški zdravnik iz Pekinga, kjer pripadam bolnici za uboge bolne Kitajce. Dodal sem, da sem prijatelj Palmerju; ta me je za nekaj tednov povabil na svoje posestvo. Predlagal sem jim, naj se prepričajo o mo-

jih navedbah pri prebivalcih v Vu Čien Fangu. Saj sem še pred tremi dnevi spremljal Palmerja s svojim sinom na

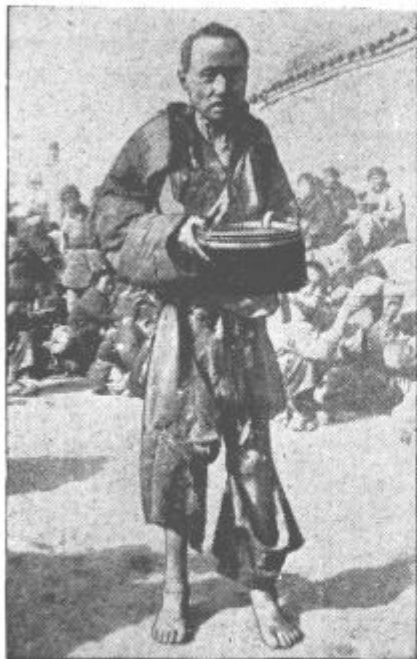
Kitajski vojaški rabelj

sprehodu proti vasi. Palmer je s stanovniki govoril o meni ter jim svetoval, naj mi naslednji dan predstavijo svoje betežnike v glavnem stanu.

Haj Feng in Tso Šan sta tudi mnogo pozvedala o posestvu in njega prebivalcih. Osobito so ju zanimala strojni-

ce in mine, o katerih sta slišala, dalje število in vrste pušek na posestvu, predvsem pa to, ali imajo tam mavzerice — orožje, ki sta ga visoko cenila. Videl sem že dosti roparjev s temi dolgocevnimi pištolami, pri katerih se dá kopito sneti. Oba Kitajca sta me vpraševala tudi glede Palmerjevega imetja, opravila in sorodstva. Na vsa ta vprašanja sem izjavil bodisi, da nič ne vem, ali sem ogibno odgovarjal. Sumil sem, da hočeta ljudem na posestvu staviti pogoje.

Tso Šan je v istini potegnil iz žepa papir in svinčnik in me prisilil, naj se-

Na Kitajskem vlada še vedno strašna lakota: Slika kaže enega izmed številnih beguncev iz ozemlja lakote, ki je dobil po dolгих dneh gladu toplo hrano

stavim družini na posestvu pismo, kjer se je reklo, da Palmer še živi, ter da naju izpuste v zameno za vse orožje in strelivo, kar ga je na posestvu. Ker sem domneval, da znajo nekateri rokomalhi angleški, nisem mogel ničesar svojevoljno izpreminjati v tem ali onem pisanju. Posebno važnost so pлагali na to, da bi se vzbudilo mnenje, da je Palmer še živ.

Pismo se je prineslo Baldwinu, ta pa je odgovoril, da pošlje gospoda Penga na pogajanje z razbojniki in da se je moj sin nepoškodovan vrnil. Vesela

vest o mojem sinu mi je bila v veliko tolažbo in od pošiljatve posrednika sem se nadejal skorajšnje osvoboditve. Ta Peng je bil sicer Kitajec, ki ga je Palmer šele pred kratkim spravil iz Pekinga na posestvo, kjer naj bi ga zlasti podpiral v uravnavanju zadev z domorodci. Po dolgem čakanju se je prikazal Peng, a jaz ga nisem smel ne videti ne govoriti z njim. S seboj je prinesel zame list, kjer je Baldwin izrazil svoj nemir glede Palmerjeve usode in sporočil, da se kitajsko vojaštvo brani oddati svoje orožje.

Tako niso prišla pogajanja ta dan nikamor. Peng se je vrnil na posestvo z novimi zahtevki razbojnikov, a ti so se jeli vidno vznemirjati.

Nekako sredi popoldneva me je odvedla straža v drugo hišo. Prišli smo skozi prostorno kuhinjo, kjer se je v velikih kotlih kuhala jed. Neki kmet mi je prinesel skledo s kuhano koruzo in napol kuhano svinjino. Poskusil sem jesti, pa ni šlo. Kmetu sem se zasmilil in iz prijaznosti mi je ponudil, da mi preskrbi nekoliko riža. Sprejel pa nisem, ker oni dan bi se mi bile upirale najokusnejše jedi.

Kitajsko ženstvo v Vu Čien Fangu je s skrbljivim sočutjem zasledovalo dnevne dogodke. Če je moj stražnik za trenutek ostavil prostor, so me ogledovale in otožno majale z glavo. Ena je vprašala, je li Palmer zares mrtev. Ko sem pritrdil, so bile te in druge ženske vidno poparjene in so izjavile, da ne bodo nikdar več našle tako blagega prijatelja. Z vso svojo dobrohotnostjo so mi vsilile nekoliko šibkega čaja.

Prekinil nas je s svojim vstopom načelnik tolpe, Tso Šan. Rekel mi je, da so moji prijatelji s posestva nenadoma pridržali v avtomobilih na koruzno polje ter odpeljali Palmerjevo truplo. Razbojniki so videli prihajajoči voz, a so mislili, da meri naravnost v Vu Čien Fang. Tso Šan mi je razkačeno izjavil, da bi ga bil drugače dal ujeti po svojem moštvu. Bil je iz sebe in me je dolžil, da sem v svojem pismu poročal o Palmerjevi smrti in položaju njegovega trupla. Videl sem mu, da ne verjame mojemu nasprotnemu zatrdilu. Brez drugih besed je v velikem razburjenju odšel iz prostora. Stvar sem si razlagal tako, da so moji prijatelji poslali kitajske seljake na poizvedovanje, ti so našli Palmerjevo truplo in takoj Baldwinu sporočili.

Skoraj nato se je Tso Šan povrnil in mi zapovedal, naj grem z njim. Vodil me je v prostor, kjer je ležal mladi Rus Jurij na kitajski postelji. Jurij je bil videti bolji ter se je zdel popolnoma dobre volje in zgovoren. Kakor je dejal, ga ni nič bolelo. Tudi je bil nekaj použil. Po vsem videzu je bil pod vplivom opija. Tso Šan mi je sedaj povedal, da bodo razbojniki vsak čas zapustili Vu Cien Fang; ker se mojim prijateljem ni zdelo potrebno, pristati na Haj Fengove pogoje za mojo izpustitev, me vzamejo s seboj. Juriju je dejal, da ostane tam, in mu izročil pismo na moje prijatelje, ki mi ga je prečital vpričo Jurija. V prevodu slove pismo takole:

»Na Ma. Ljursko Razvijalno družbo. Gospoda! Gospoda Palmerja smo mi ubili. Američan, ki smo ga ujeli, se more edinole z denarjem in municijo oteti. V ta namen vam damo rok 10 dni. Ako stvar ne uravnamo po preteku tega časa, ga bomo ustrelili, in na to se smete zanesti, da bomo mož beseda. Trdno se nadajamo, da se po prejemu tega pisma nemudoma odločite in ne ostanete ravnodušni.

Haj Feng, voditelj čete.«

Ironija namembe je hotela, da je v istem trenutku poslanec z novcem in strelivom hitel v Vu Cien Fang, da bi me odkupil. Moji prijatelji so nagrabili ves razpoložljivi denar, a niso mogli nastrgati nad 89 dolarjev.

Poskus rokovnjačev, zbuditi pri mojih prijateljih mnenje, da je Palmer še pri življenju, se je torej izjalovil. Vedeli so, da bi njegova smrt utegnila pomeniti prav hitro smrt za nje same. Dalje niso marali čakati. S kletvijo mi je moj čuvaj ukazal, naj grem za njim. Gnal me je skozi duri v naliiv. Povsod sem videl razbojnike. Nekateri so bili že zajahali in so z glasnim klicanjem opominjali tovariše, naj se žurijo. Drugi so tesneje pripenjali sedelne pasove ali kopčali svoje odeje. Odkazali so mi konja in veleli sesti nanj.

Moj paznik je gromozansko klel radi zamude, ki sem jo baje jaz povzročal. Torej sem brž oblekel kožuh in skočil v leseno sedlo. Medtem ko sem še z nogama lovil stremen, je moj konj od dirkal pod čuvarjevimi udarci z bičem. S težkim srcem sem se oziral okrog. Dva ali trije fantiči so ne glede na dež

tekli za nami. Velikanska črna prasica je rila po kupu drv, da bi pripravila ležišče za svoje mokre oddojke.

Toda stoj! Kdo neki je prihajal preko griča v selo? Ali je morda poslanec? Je li nam migal? Toda vprav sedaj je za menoj moj čuvaj iznova švrknil mojega konja, in toliko da se nisem na glavo prekucnil, ko je preplašena žival poskočila. Ozirati se nisem več upal. Da, sel je prispel prekasno! Proti zapadu smo jezdili in pustili razburjeno vas za seboj. Drugega ni bilo čuti ko peketanje konjskih kopit po mokrih tleh in pljuskanje deževnih kapelj po mojem klobuku.

(N. K.)

Zanimiva statistika

Zelc suhi in zelo rejeni ljudje so bolj nagnjeni k samomoru kakor povprečni. Skoro sigurni pred samomorom so ljudje, čijih telesna teža je normalna (kar dokazuje register neke zavarovalnice) dalje oni, čijih teža je malo manjša od normalne teže (v razmerju s povprečno telesno težo). Po drugi strani pa zmerno suhi niso tako pogosto žrtve nesreč kakor debeluharji.

Tako poročata dr. L. I. Dublin in dr. Marks, zdravniška svetovalec neke velike ameriške zavarovalnice, v strokovnem časopisu o vplivu rejenosti in mršavosti na smrtne primere iz različnih vzrokov. Zdravniki že dolgo vedo, da se rejenci ljudje bolj nego povprečno rejene osebe nagibajo k smrti na gotovih boleznih, zlasti če se debelenje po dosegi srednjih let ustavi. To potrjujejo tudi statistike, ki jih je sestavil dr. Dublin.

Številke, ki navajajo smrtne primere, se docela strinjajo v tem, da: trosijo osebe z močno preveliko težo 145 odstotkov »normalne šanse« za izgubo življenja po nesreči, izrečno suhi ljudje pa samo 73%. To pa zaradi tega, ker se suhi ljudje lažje gibljejo in zato lažje uidele nevarnosti.

Med samomorilci so osebe z majhno podpovprečno težo približno tako številne kakor osebe normalne teže; izrazito suhi ljudje tvorijo 38%, ljudje z lahko nadtežo 25%, osebe z veliko nadtežo pa 75%.